

KS. ROMUALD ŁUKASZYK

PIĘDZIESIĘCIOLECIE TEOLOGII FUNDAMENTALNEJ
NA KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM *
1918—1968

Jubileusz 50-lecia instytucji naukowej jest okazją do przedstawienia historii działalności poszczególnych jej działów i momentem, który pozwala na podsumowanie jej osiągnięć i wyników. Aby więc możliwie wszechstronnie naświetlić działalność omawianej specjalności teologicznej, jaką jest teologia fundamentalna, i wskazać na jej rozwój historyczny i naukowy, artykuł niniejszy zawierać będzie na pierwszym miejscu krótki szkic historyczno-rozwojowy katedry teologii fundamentalnej i związanej z nią katedry historii religii, które w ostatnim dziesięcioleciu weszły w skład sekcji teologii fundamentalnej, oraz działalność zatrudnionego w niej personelu naukowego. Ponieważ praca naukowa polegała zarówno na wkładzie wykładowców, jak i osób specjalizujących się w danej dyscyplinie, omówione zostaną kolejno zagadnienia naukowo-dydaktyczne, a potem naukowo-twórcze związane z działalnością teologii fundamentalnej w minionym okresie.

I. KRÓTKI RYS HISTORYCZNY¹

Katedra teologii fundamentalnej, jak i katedra historii religii związane są ściśle z początkiem istnienia naszego Uniwersytetu, zostały bowiem erygowane na pierwszym posiedzeniu senatu akademickiego jesie-

* Opracowanie nie obejmuje wydarzeń na sekcji po 1 IV 1968 r., które ze względów redakcyjnych nie zostały już uwzględnione.

¹ Materiałem źródłowym do opracowania tego rozdziału była *Księga protokółów Rady Wydziału Teologicznego*, tomy: I lata akad. 1919—1929; II — 1929—1939; III — od 12 V 1945 — 16 III 1955; IV — 25 V 1955 — 30 X 1958, cytowane dalej: KPRWT z podaniem odpowiedniego tomu. Niektóre dane czerpano także z akt personalnych poszczególnych pracowników naukowych.

nią r. 1918 w Warszawie, na którym omawiano ratio studiorum na Wydziale Teologii powstającego wówczas Uniwersytetu Lubelskiego. W tym też czasie ustalono na pierwsze półrocze r. akad. 1918/19, które miało trwać od 9 XII 1918—22 III 1919, następujące zajęcia dla teologii fundamentalnej: po 2 godz. tygodniowo apologetyki dla lat I i II oraz po 2 godz. eklezjologii i po 1 godz. z historii religii dla lat I, III, IV. Katedrę teologii fundamentalnej powierzono ks. Piotrowi Kremerowi, byłemu profesorowi Akademii Teologii Katolickiej w Petersburgu, wykłady zaś z historii religii ks. Józefowi Archutowskiemu z Warszawy, który w r. 1918 objął katedrę Pisma św. na Uniwersytecie Lubelskim². Ustalony układ programu obowiązywał także w drugim półroczu oraz w następnym roku akademickim (1919/20). Traktowano go jednak jako tymczasowy³.

W listopadzie 1920 r. Rada Wydziału zaprojektowała utworzenie czterech sekcji na Wydziale Teologicznym i już w dniu 24 XI, czyli zaraz po rozpoczęciu zimowego semestru, oprócz sekcji teologii fundamentalnej istniały sekcje: teologii biblijnej, dogmatycznej i moralnej⁴. Zatwierdzając w dniu 2 XII 1920 r. ratio studiorum sekcji teologii fundamentalnej stwierdzono, że zasadniczym przedmiotem wykładów są wchodzące w jej zakres zagadnienia specjalne, nauki pokrewne oraz pomocnicze. Ponieważ sekcja ma na celu przygotowanie przyszłych specjalistów i profesorów-wykładowców, studium rozłożone na 4 lata musi być wszechstronne. Stąd też na sekcji tej ustalono następujące zajęcia w wymiarze lat i godzin tygodniowych:

teologię fundamentalną	przez 4 lata po 4 godz. tyg.	
hermeneutykę biblijną	1 rok	2
proroctwa mesjańskie z Pisma św. St. Testamentu	1	4
Ewangelie jako źródła historyczne z Pisma św. Nowego Testamentu	1 „	4
języki biblijne: hebrajski	2 lata	2
		w pierwszym roku
	przez 2 lata po 1 godz. tyg.	
		w drugim roku
grecki	przez 2 lata po 2 godz. tyg.	
z teologii dogmatycznej traktaty: <i>De fide, De Deo create, De incarnatione, De gratia</i>	3	4
z teologii moralnej traktaty: <i>De fine hominis, De religione, De devotione, De oratione, De martyrio, De prophetia, De gratiis gratis datis</i>	2	3
z historii Kościoła (w. I—IV)	2 „	2
patrologię (w. I—IV)	1 rok	2

² KPRWT I, s. 1—2.

³ Tamże, s. 11—12.

⁴ Tamże, s. 23—25.

historię religii	2 lata	2
encyklopedię i metodologię teologii	1 rok	1
teologię naturalną	2 lata	2
kryteriologię	1 rok	2
psychologię religii	1 „	2
historię filozofii	2 lata	2

Zalecono zaś korzystanie z wykładów teologii porównawczej (zagadnienia apologetyczne z teologii prawosławnej i protestanckiej) oraz liturgiki historycznej. Ponadto słuchacze tejże sekcji mieli obowiązek indywidualnie korzystać z innych wykładów lub co najmniej zapoznać się z problematyką współczesnych prądów religijnych, filozoficznych, naukowych, literackich i socjalnych. W tym też celu wskazywano im wykłady, podawano bibliografię i dostarczano odpowiednie czasopisma i książki.

W trosce o przygotowanie studentów do samodzielnej pracy naukowej zobowiązano ich do uczęszczania na seminarium teologii fundamentalnej oraz zostawiono im do wyboru dodatkowo udział w seminarium teologii dogmatycznej lub biblijnej⁵.

Jeszcze w tym samym semestrze — 12 I 1921 r. — ustalono na Radzie Wydziału warunki uzyskania stopnia licencjata z teologii fundamentalnej. Po złożeniu kolokwiiów i egzaminów z lat I i II, dowodu uczęszczania na seminaria i napisania dwóch referatów, przyjętych przez kierownika seminarium, kandydat był zobowiązany obronić 25 tez wybranych przez siebie, a zatwierdzonych przez Radę Wydziału na trzy miesiące przed obroną, i to 10 z teologii fundamentalnej, 7 z teologii dogmatycznej, 4 z teologii moralnej i po 2 z Pisma św. Starego i Nowego Testamentu⁶.

Powyższe ratio studiorum obowiązywało na sekcji zaledwie 3 lata. W dniu 7 VI 1923 r. zatwierdzono bowiem na następny rok akademicki jednolity program studiów i wykładów dla wszystkich sekcji, zobowiązując przy tym słuchaczy lat III i IV do uczęszczania na wykłady problematyki filozoficznej, apologetycznej, historii religii i teologii porównawczej po 1 godz. tygodniowo, z których nie trzeba było zdawać egzaminów. Ponadto nakazano im aktywny udział w seminarium sekcyjnym z teologii fundamentalnej⁷. Po tej reorganizacji studiów specjalistycznych zanikają wykłady z historii religii, a pozostają jedynie przedmioty teologiczne. W tym czasie oprócz ks. Piotra Kremera, który był wówczas profesorem zwyczajnym, wyklada także przejściowo na

⁵ Tamże, s. 27—28, 32.

⁶ Tamże, s. 38.

Tamże, s. 80—81.

sekcji ks. dr Roman Konecki (1923/24) oraz ks. bp Czesław Sokołowski (1924/25)⁸.

Całkowita reorganizacja studiów następuje w r. 1929. Decyzją Episkopatu Polski z dniem 30 IX 1929 r. Wydział Teologii przestaje istnieć w dotychczasowym składzie personalnym i programie studiów specjalistycznych⁹. Nowy rok akademicki zaczyna się już w nowym układzie. W tym samym roku w dniu 15 X ustala się następujące zasady dla zgłaszających się słuchaczy: studia specjalistyczne do licencjatu trwają 1 rok po uprzednim ukończeniu studiów seminaryjnych, następne dwa lata specjalizacji to przygotowanie kandydatów do doktoratu. Ks. Piotr Kremer nadal kieruje katedrą i sekcją teologii fundamentalnej, wykłady z historii religii natomiast obejmuje ks. Józef Kruszyński z sekcji teologii biblijnej¹⁰. Stan taki trwa aż do rozpoczęcia działań wojennych w r. 1939, gdy po opanowaniu kraju przez okupanta praca dydaktyczna sekcji zostaje przerwana.

Kiedy po odzyskaniu niepodległości Uniwersytet podejmuje na nowo swą działalność, kierownik sekcji ks. Piotr Kremer jest już poważnie chory i niezdolny do podjęcia dawnych obowiązków. Stąd zachodzi potrzeba zaangażowania następcy w katedrze teologii fundamentalnej oraz obsadzenia katedry historii religii. Zaangażowano więc wykładowcę ks. dra Adolfa Tymczaka, docenta Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, będącego wówczas profesorem w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Mianowano go w styczniu 1945 r. profesorem nadzwyczajnym, zlecając mu kierownictwo katedry teologii fundamentalnej. Wykładał on jednak bardzo krótko, gdyż jeszcze w r. akad. 1945/46 wyjechał do Stanów Zjednoczonych¹¹. Pod jego kierownictwem Zakład Teologii Fundamentalnej zorganizował bibliotekę zakładową wyposażoną w literaturę specjalistyczną, liczącą 600 tomów. Po wyjeździe ks. A. Tymczaka kierownictwo sekcji obejmuje ks. dr Edward Bulanda, który wykłada zagadnienia historii porównawczej religii¹². Wykłady zaś z filozofii religii prowadził wówczas ks. dr Józef Pastuszka, profesor i kierownik katedry psychologii¹³. Ten stan tymczasowy trwa jednak niedługo. Już w dniu 31 V 1946 r. Rada Wydziału Teologicznego powołuje na kierownika katedry teologii fundamentalnej ówczesnego profe-

⁸ Tamże, s. 98—99. Por. *Spis wykładów i wykaz instytucji uniwersyteckich Uniwersytetu Lubelskiego*, Lublin 1923, 1924.

⁹ KPRWT I, s. 207—208.

¹⁰ Tamże, II, s. 1—3.

¹¹ Por. *Katolicki Uniwersytet Lubelski w roku akademickim 1945/46*, [W:] *Spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Lublin, 1947, s. 55.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 55—56. KPRWT III, s. 43.

sora Seminarium Duchownego w Łodzi, wykładającego także na Uniwersytecie Warszawskim, ks. dra Bolesława Radomskiego, docenta tegoż uniwersytetu¹⁴, przyznając mu tytuł profesora nadzwyczajnego, pozostawiając ks. Bulandzie wykłady z historii religii. Ks. Radomski kieruje więc odtąd katedrą, a potem sekcją teologii fundamentalnej aż do swojej śmierci, czyli do r. 1956, będąc również od r. 1950 wykładowcą historii religii.

W czasie 10-letniej działalności ks. Radomskiego praca naukowa na sekcji idzie w kierunku badań religiologicznych, o czym świadczą wykłady oraz indywidualna praca poszczególnych słuchaczy specjalizujących się w tej dziedzinie wiedzy. W marcu 1951 r. postanowiono na posiedzeniu Rady Wydziału dokonać reformy studiów i zwrócić większą uwagę na specjalizację w obranych przez słuchaczy kierunkach teologii¹⁵. Mimo to — jak wynika z rozkładu zajęć naukowo-dydaktycznych aż do r. akademickiego 1955/56 — słuchaczy każdej sekcji obowiązywały nadal wszystkie wykłady poszczególnych dziedzin teologicznych¹⁶, specjalizacja natomiast ograniczała się tylko do pracy indywidualnej w ramach seminariów naukowych.

Rok akademicki 1956/57 przynosi radykalne zmiany na korzyść specjalizacji. Zajęcia z teologii ogólnej ograniczono do teologii dogmatycznej, moralnej oraz egzegezy Starego i Nowego Testamentu, zwalniając słuchaczy od uczęszczania na dodatkowy wykład z teologii moralnej oraz na wykłady dwóch profesorów z historii Kościoła. Ustalono, że specjalizacja w teologii fundamentalnej musi poszerzyć swoje zainteresowania i prócz układu tradycyjnego uwzględnić ponadto wybrane zagadnienia z filozofii religii, psychologię religii oraz pogłębić problemy metodologiczne¹⁷. Stąd też ratio studiorum na II semestr 1956/57 uwzględnia już wykłady z tych specjalności¹⁸.

Na miejsce zmarłego tragicznie ks. Radomskiego powołano ks. dra Edwarda Kopecia, dotychczasowego profesora teologii fundamentalnej w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, który objął wykłady jeszcze w r. akad. 1956/57. W 1958 r. mianowano go zastępcą profesora¹⁹. Uchwałą Rady Wydziału z dnia 18 II 1958 r. reaktywowano działalność katedry historii religii jako trzeciej katedry teologii funda-

¹⁴ KPRWT III, s. 22.

¹⁵ Tamże, s. 116—117.

¹⁶ Tamże, IV, s. 4, 41—42.

¹⁷ Por. tamże, s. 81—82.

¹⁸ Por. *Spis wykładów — Wydział Teologiczny w roku akad. 1956/57 (kurs wyższy)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 4 (1957), z. 1, s. 191—192.

¹⁹ KPRWT IV, s. 140.

mentalnej²⁰, powołując na nią jako p. o. kierownika ks. dra Teofila Chodźdłę SVD, dotychczasowego profesora Wyższego Seminarium OO. Werbistów w Pieniężnie i Wyższego Seminarium Duchownego w Olsztynie, mianując go zastępcą profesora²¹. W dniu 23 VI 1958 r. erygowano na sekcji drugą katedrę teologii fundamentalnej jako katedrę eklezjologii, powierzając wykłady z tej dziedziny ks. drowi Stanisławowi Nagyemu, dotychczasowemu profesorowi teologii fundamentalnej w Instytucie Teologicznym OO. Sercanów w Krakowie, mianując go adiunktem²². Na wykłady z psychologii religii, które prowadził ks. dr Józef Majkowski TJ, słuchacze uczęszczali na Wydział Filozofii Chrześcijańskiej. Zalecono także korzystać indywidualnie z wykładów filozofii przyrody, teodycei, biologii na wspomnianym wydziale²³. Po dwóch latach studiów i napisaniu pracy licencjackiej, przyjętej przez kierownika sekcji, dopuszczano kandydatów do egzaminu licencjackiego, którzy w czasie III roku specjalizacji, gdzie obowiązywały tylko przedmioty specjalistyczne, mogli uzyskać równocześnie tytuł magistra i licencjata teologii. W tym czasie kierownikiem sekcji był ks. dr Bogusław Waczyński TJ, zastępca profesora²⁴.

W nowym układzie sekcja teologii fundamentalnej zaczyna swą działalność w r. akad. 1958/59. Realizuje się w tym czasie tematykę wykładów systemem monograficznym we wszystkich trzech katedrach, czyli: chrystologii, eklezjologii oraz historii i etnologii religii, o czym świadczą także publikacje wykładowców podane w następnym rozdziale oraz tematy wykładów zestawione w rozdziale trzecim. Kierownikiem sekcji zostaje w r. akad. 1959/60 ks. dr Edward Kopeć. Ponadto na sekcji wykładają: problematykę inspiracji Pisma św., ks. dr Stanisław Łach, profesor nadzwyczajny, kierownik sekcji biblijnej, a ks. dr Bogusław Waczyński zagadnienia prymatu biskupa Rzymu oraz tematy związane z teologią porównawczą.

Ostatnia w omawianym 50-leciu reorganizacja studiów specjalistycznych nastąpiła w r. akad. 1963/64. Rok I potraktowano wówczas jako okres przygotowawczy do ustnego egzaminu licencjackiego, wyznaczając słuchaczom obowiązek uczęszczania na wykłady ogólne z teologii fundamentalnej, dogmatycznej, moralnej, egzegezy Starego i Nowego Testamentu oraz na jeden wykład specjalistyczny. Na II roku zobowiązano ich do napisania pracy licencjackiej, po obronie której można było uzy-

²⁰ Tamże, s. 116.

²¹ Tamże, s. 140.
Tamże.

²³ Por. tamże, s. 81—82.

²⁴ Dalsze dane opracowano w oparciu o akta bieżące.

skać stopień magistra i licencjata teologii. Lata II i III potraktowano przede wszystkim jako okres przygotowujący do zdobycia kwalifikacji specjalistycznych oraz napisania pracy doktorskiej. W tym też roku rozpoczyna na sekcji wykłady z zakresu historii zbawienia, a potem problematyki historycznej w apologetyce ks. dr Czesław Bartnik z diecezji lubelskiej, mianowany adiunktem na sekcji teologii fundamentalnej. W tym samym roku Rada Wydziału Teologicznego postanawia zaangażować na sekcji w charakterze asystenta ks. Romualda Łukaszyka z archidiecezji poznańskiej. W roku jubileuszowym asystentem mianowano ks. Huberta Pilorza z archidiecezji warszawskiej (1 IV 1968).

W pięciolatce kończącej omawiany okres działalności naukowo-dydaktycznej sekcja posiada sześciu pracowników nauki ściśle z nią związanych. Kierownikiem sekcji jest ks. dr Edward Kopeć, docent, wykładający problematykę objawienia, cudu, historyczności i zmartwychwstania Chrystusa oraz zagadnienia metodologiczno-apologetyczne, ponadto dla kursu ogólnego problem wiarygodności chrześcijaństwa oraz dla kursu seminaryjnego teologię fundamentalną (kursorycznie). Ks. dr Stanisław Nagy, adiunkt, wyklada na sekcji teologii specjalistycznej problematykę genezy, założenia i hierarchii Kościoła wraz z metodologią eklezjologiczną, a także na kursie zwyczajnym całość teologii fundamentalnej (kursorycznie). Ks. dr Teofil Chodźdło, docent, wyklada problematykę etnologii, prehistorii i historii religii w aspekcie porównawczym na sekcji specjalistycznej, a także na kursie zwyczajnym historię religii (kursorycznie). Ks. dr Czesław Bartnik, adiunkt, wyklada na sekcji specjalistycznej problematykę metodyczno-historyczną w apologetyce oraz historię zbawienia, na kursie seminaryjnym natomiast całość eklezjologii (kursorycznie). Ks. dr Romuald Łukaszyk, adiunkt, wyklada na sekcji specjalistycznej teologii fundamentalnej zagadnienia wchodzące w zakres filozofii religii (także dla teologii dogmatycznej) oraz problematykę objawienia i wiary religijnej na sekcji teologii pastoralnej, jak i w roku jubileuszowym, całość eklezjologii (kursorycznie) na kursie seminaryjnym. Ks. mgr Hubert Pilorz jest natomiast asystentem na sekcji teologii fundamentalnej. Słuchacze sekcji są zobowiązani uczyć się ponadto na wykłady z problematyki ekumenicznej, które prowadzi ks. dr Bogusław Waczyński, zastępca profesora, kierownik sekcji teologii porównawczej.

Ogólne wyniki prac wyróżniają się w następujących danych: tytuły magisterskie z teologii fundamentalnej uzyskały 72 osoby (1946—1967), tytuł licencjata 55 osób (1946—1967), tytuł doktora 23 osoby (1918—1939: 4 osoby; 1946—1967: 19 osób). Zorganizowano dla profesorów teologii fundamentalnej zakładów teologicznych w Polsce 5 seminariów naukowych (w latach: 1958, 1959, 1960, 1962, 1964, 1966). Zakład nauko-

wy wyposażony jest aktualnie w bibliografię zawartości czasopism z zakresu teologii fundamentalnej oraz posiada bibliotekę zakładową (2119 dzieł, w tym 2269 woluminów).

II. PRACOWNICY NAUKOWO-DYDAKTYCZNI ²⁵

Przedstawiony wyżej rys historyczny sekcji teologii fundamentalnej na KUL-u byłby niepełny, gdyby pominięto wkład pracujących na niej tak samodzielnych, jak i pomocniczych pracowników naukowych. Stąd też w kronikarskim skrócie zostaną zestawione najważniejsze dane dotyczące ich formacji naukowej oraz ich zainteresowań naukowo-badawczych, i to w układzie chronologicznym.

Ks. dr Piotr K r e m e r, prof. zwyczajny — ur. 31 V 1878 r. w Kaliszu, matura w r. 1898 w gimnazjum w Kaliszu, studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku (1898—1903), specjalizacja w zakresie teologii fundamentalnej na Akademii Teologii Katolickiej w Petersburgu pod kierunkiem ks. prof. Buczysa (1903—1907), gdzie zdobywa stopień magistra teologii. W latach 1907—1915 wykłada teologię fundamentalną w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku. Zostaje powołany na profesora tej specjalności na Akademii Teologii Katolickiej w Petersburgu (1915—1918), a potem na to samo stanowisko na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie kieruje katedrą i sekcją teologii fundamentalnej w latach 1918—1939, będąc ponadto kilkakrotnie dziekanem i prodziekanem Wydziału Teologicznego. Jako przedstawiciel tejże specjalności bierze udział w zjeździe zjednoczeniowym w Welehradzie (lipiec—sierpień 1924 r.) oraz w zjeździe unionistycznym w Pradze (sierpień 1929 r.). Pracę na Uniwersytecie przerywa w r. 1939 z powodu wojny i przenosi się do Izabelina pod Warszawą. Pod koniec okupacji nie może już podjąć pracy uniwersyteckiej z powodu ciężkiej choroby, trwającej blisko 8 lat. Umiera w Izabelinie 9 II 1951 r. Ocalały w działaniach wojennych księgozbiór oraz rękopisy przekazał OO. Karmelitom w Lublinie (rękopisy jego znajdują się obecnie w Czernej pod Krakowem w Archiwum OO. Karmelitów). Jego działalność naukowa nie doczekała się, niestety, nawet sprawozdawczego opracowania. Wśród publikowanych prac z teologii dogmatycznej i porównawczej jest tylko kilka apologetycznych, które ukazały się jeszcze przed objęciem katedry teologii fundamentalnej na Uniwersytecie Lubelskim. Są to artykuły o charakterze sprawozdawczym:

²⁵ Do opracowania tego rozdziału korzystano z akt personalnych archiwalnych i bieżących.

*Harnacka o istocie chrześcijaństwa*²⁶ oraz *Próba nowej metody apologetycznej*²⁷. Szereg skryptów w rękopisach dotyczy problematyki eklezjologicznej z pogranicza teologii porównawczej prawosławnej i protestanckiej. Również pisane pod kierunkiem ks. Kremera 4 prace doktorskie są niejako obrazem jego zainteresowań. Dwie spośród nich dotyczą właśnie teologii Kościołów wschodnich pierwszego 1000-lecia chrześcijaństwa (ks. M. Krzywicki, *Prymat papieski a Kościoły wschodnie w okresie nestorianizmu* oraz ks. H. Hlebowicz, *Nauka o jedności Kościoła u św. Jana Chryzostoma*), jedna natomiast teologii prawosławnej współczesnej (ks. M. Wojciechowski, *Nieomyślność Kościoła Chrystusowego według A. S. Chomiakowa i jego zwolenników*).

Ks. dr Józef Archutowski, docent — ur. 1 XI 1879 r. w Karolinie, pow. Pułtusk, matura w r. 1898 w Gimnazjum w Suwałkach, studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Warszawie (1898—1902), specjalizacja w dziedzinie biblistyki i historii religii na Akademii Teologii Katolickiej w Petersburgu (1902—1905), gdzie zdobywa stopień magistra teologii. Na stanowisku prefekta szkół średnich pracuje w Łowiczu (1906—1908), a potem w Warszawie (1908—1918). Powołany w r. 1918 na profesora Pisma św. na Uniwersytecie Lubelskim obejmuje dodatkowo katedrę historii religii, w której wykłada tylko przez dwa lata. Habituje się w r. 1919 na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie na podstawie rozprawy naukowej *Monoteizm izraelski* (maszynopis), gdzie też rozpoczyna wykłady z Pisma św. Bibliografia z zakresu historii religii obejmuje kilkanaście pozycji, które autor publikował w okresie przed objęciem wykładów na Uniwersytecie Lubelskim²⁸. Są to między innymi: *Patriarchat czy matriarchat*²⁹, *Zmartwychwstanie Chrystusa wobec krytyki współczesnej*³⁰, *Wiara i nauki przyrodnicze*³¹, *Porównawcza historia religii*³², *Próba prof. Durkheima określenia zjawisk religijnych*³³ oraz szereg artykułów z historii religii od litery „s” w *Encyklopedii Kościelnej Warszawskiej*. Wykłady monograficzne w katedrze historii religii prowadził ks. Archutowski na tematy: religia ludów pierwotnych i religia asyryjsko-babilońska.

²⁶ „Rola”, 28—29 (1910—1911).

²⁷ „Ateneum Kapłańskie”, 2 (1909) 458—465.

²⁸ Dalsze szczegóły por.: St. Łach, *Śp. ks. Józef Archutowski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 2 (1965), z. 1, s. 6—10.

²⁹ Warszawa 1910.

³⁰ Warszawa 1916.

³¹ „Prąd” (1909).

³² „Ateneum Kapłańskie”, 6 (1913) 105—122.

³³ „Przegląd Katolicki” (1914).

Ks. dr Józef Kruszyński, prof. zwyczajny — ur. 18 III 1877 r. w Poraju Piotrkowskim. W r. 1894 wstępuje do Seminarium Duchownego we Włocławku. W latach 1899—1903 odbywa specjalizację w bibliistyce na Akademii Teologii Katolickiej w Petersburgu. Stopień magistra teologii oraz święcenia kapłańskie otrzymuje w r. 1903. W duszpasterstwie pracuje w latach 1903—1905 w Radomsku, po czym zostaje profesorem Pisma św. w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku (1905—1922). W tym czasie jest również prefektem w Gimnazjum Państwowym we Włocławku (od 1913 r.), a ponadto kierownikiem Księgarni Powszechnej (1917—1922). Powołany na stanowisko wykładowcy Uniwersytetu Lubelskiego (1922 r.) obejmuje katedrę Pisma św. oraz rozpoczyna wykłady z historii religii. Na Uniwersytecie Jagiellońskim otrzymał habilitację za całość swej pracy naukowej (1924 r.), a w r. 1925 został profesorem nadzwyczajnym. Poza bardzo bogatym dorobkiem naukowym w dziedzinie bibliistyki napisał szereg artykułów z historii religii, które pod względem treściowym weszły w jego dzieło: *Historia porównawcza religii*³⁴. Od chwili reorganizacji Uniwersytetu (1930 r.) prowadził kolejno na sekcji teologii fundamentalnej wykłady z problematyki religii ludów pierwotnych, religii starożytnych i religii dalekiego Wschodu. W latach 1925—1933 był rektorem naszego Uniwersytetu. Zmarł we Włocławku w r. 1953³⁵.

Ks. dr Adolf Tymczak, prof. nadzwyczajny — ur. 5 I 1900 r. w Turzepolu. Matura w Gimnazjum Przemyskim w r. 1920, po czym studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu (1920—1924). Specjalizuje się na uniwersytecie Angelicum w Rzymie (1924—1928), gdzie uzyskuje doktorat z teologii. W latach 1928—1945 wykłada teologię fundamentalną i dogmatyczną w Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu. Habilituje się na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w r. 1933. Mianowany w styczniu 1945 r. profesorem nadzwyczajnym kieruje sekcją teologii fundamentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w r. akad. 1945/46. Wkrótce wyjeżdża do Stanów Zjednoczonych i tam umiera w Brooklein 22 IV 1961 r.

Ks. dr Edward Bulanda, zastępca profesora, ur. 6 X 1902 r. w Krakowie. Matura w Gimnazjum Klasycznym w Chyrowie w r. 1923, po czym studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1923—1931). Na podstawie rozprawy naukowej *Sistema pro-*

³⁴ Poznań 1926, ss. 430.

³⁵ Szczegółowe opracowanie biografii ks. Kruszyńskiego patrz: F. Stopniak, *Z życia ks. rektora Józefa Kruszyńskiego (1877—1953)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 11 (1964), z. 1, s. 5—26.

babilitatum convergentium Henrici Newman in luce doctrinae catholicae de actu fidei uzyskuje stopień doktora teologii, nostryfikowany w kraju na Uniwersytecie Warszawskim w r. 1946. Świecenia kapłańskie otrzymuje w r. 1930. Wykłada teologię fundamentalną na Fakultecie Teologicznym Towarzystwa Jezusowego w Lublinie w latach: 1931/32, 1935/37 oraz 1937/38. Specjalizację w dziedzinie etnologii i prehistorii religii rozpoczyna w Wiedniu u prof. W. Schmidta i prof. W. Koppersa (1937—38), a kontynuuje w Warszawie u prof. St. Poniatowskiego (1938/39). Wykłady zlecone z historii porównawczej religii obejmuje na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w r. akad. 1945/46, gdzie zostaje mianowany zastępcą profesora w katedrze historii religii (1947—1949). Ks. Bulanda zajmował się świadectwami kultu Wielkiej Macierzy w badaniach etnologiczno-indologicznych i prehistoryczno-indologicznych, przygotowując pracę habilitacyjną na ten temat (w maszynopisie 232 stron). Wśród drukowanych pozycji bibliograficznych znajdują się m. in. następujące: *Kult bogini matki w prehistorii i etnologii a cześć Matki Bożej w chrześcijaństwie*³⁶, o której prof. J. Czekanowski pisze, że jest to pierwsze tego rodzaju studium w literaturze polskiej; *Powstanie kultu Wielkiej Macierzy w świetle ostatnich badań etnologicznych nad szaktizmem i prehistorycznych Mohendzo-Daro*³⁷; *Wielość religii i właściwa płaszczyzna ich porównania*³⁸; *Powstanie i początki religii w świetle nowszych badań prehistorii i etnologii*³⁹; *Rozwój religii*⁴⁰; *Pojęcie religii, jej geneza i rozwój*⁴¹; *Historia porównawcza religii, jej znaczenie zasady i aktualne zagadnienia*⁴².

Ks. dr Bolesław Radomski, profesor nadzwyczajny — ur. 31 X 1904 r. w Jaśle, matura w Tarnobrzegu (1921 r.). Studia odbywa na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1921—1923) oraz na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1923—28), gdzie zdobywa doktorat z filozofii i teologii na podstawie rozprawy naukowej *De ecclesiastica interpretatione dogmatis liberi arbitri* (Roma 1928), nostryfikowany na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1933 r.). W latach 1929—1933 pracuje w duszpasterstwie w Żółkwi i we Lwowie, a następnie jest asystentem na Uniwersytecie Jana Kazimierza (1933—1939). W r. akad. 1945/46 prowadzi wykłady z teologii fundamentalnej i dogma-

³⁶ Lublin 1947.

³⁷ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 1 (1949) 211—231.

³⁸ „Ateneum Kapłańskie”, 60 (1960) 45—49.

³⁹ „Collectanea Theologica”, 32 (1961) 85—104.

⁴⁰ Tamże, 33 (1962) 197—210.

⁴¹ [W:] *Religie Wschodu*, Poznań 1962, s. 23—120.

⁴² [W:] *Pod tchnieniem Ducha Świętego*, Poznań 1964, s. 61—95.

tycznej w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi i na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie habilituje się na podstawie rozprawy *Marka Efeskiego nauka o zbawieniu* (Warszawa 1939). Wybrany przez Radę Wydziału Teologicznego KUL w dniu 31 V 1946 r. na kierownika katedry i sekcji teologii fundamentalnej, mianowany zostaje profesorem nadzwyczajnym i kieruje sekcją do r. 1956 prowadząc wykłady z teologii fundamentalnej i historii religii. Zginął śmiercią tragiczną w dniu 27 IX 1956 r. Był członkiem Towarzystwa Naukowego KUL oraz Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Pod jego kierunkiem napisano na sekcji 9 prac doktorskich i szereg prac licencjackich.

Jego osobista praca naukowo-twórcza dotyczyła próby systematyzacji nauki o akcie wiary⁴³ oraz metodycznego opracowania nowej nauki teologicznej — religiologii, wraz ze stworzeniem właściwej tej nauce metodologii⁴⁴. Przy pomocy religiologii chciał stworzyć naukową metodę dla apologetyki. Metoda ta miała prowadzić do celu przez trzy kolejne etapy. W pierwszym należy sporządzić statystyki, by dać logicznie powiązany obraz ogólnych przeżyć jednostki lub grupy społecznej (poglądy, tendencje, uczucia, decyzje, wykonania), a więc zastosować tzw. metodę witalistyczną, w drugim etapie natomiast należy wyodrębnić i opracować samo przeżycie religijne (właściwa metoda religiologiczna), w trzecim zaś dokonać korygowania błędów w konkretnych przeżyciach religijnych, zwłaszcza w poglądach (metoda religiologiczno-apologetyczna). Ks. J. Iwanicki w swej opinii o kwalifikacjach naukowych ks. B. Radomskiego stwierdza, że podchodzi on do problemów teologicznych i religijnych od strony zjawiskowej. Fenomenologia życia religijnego — stwierdza dalej ks. Iwanicki — jest nauką dotychczas nie opracowaną i brak jej systematyzacji oraz właściwych metod badawczych. Ks. Radomski więc w swych badaniach metodologicznych zajmuje się wypełnieniem tych dwóch luk. Jego oryginalne osiągnięcie polega na stworzeniu koncepcji witalistyki jako nauki empirycznej o historycznych strukturach życia świadomego jednostki i grup społecznych, w obrębie których umieszcza on witalistykę religijną, tj. naukę empiryczną o religijności. Ks. Radomski przeciwstawia się kierunkowi socjologicznemu Le Bras we Francji, który ogranicza się w badaniach do metodycznego opisu zjawisk zewnętrznych⁴⁵.

Wynikiem dalszych badań ks. Radomskiego jest jego studium *Droga ku wszechstronnej metodzie badań nad fenomenem aktu wiary*⁴⁶. Ks. W. Kwiatkowski stwierdza w swej opinii na temat tejże pracy naukowej,

⁴³ Lublin 1948, ss. 19 (maszynopis).

⁴⁴ Lublin 1950, ss. 55 (maszynopis).

⁴⁵ Recenzje w maszynopisie z dnia 27 II 1954 (akta personalne).

⁴⁶ Lublin 1954 (maszynopis).

że autor badając religijność środowiska według uściślonej metody witalistycznej trafnie dostrzega, że nawrócenia powstają nie tylko na skutek obiektywnej motywacji dowodowej, lecz także na podstawie umotywowanych subiektywnie stanów wewnętrznych. Struktura nastawienia człowieka do wiary pozostaje bowiem w zależności od struktury praktykowanej przez niego religijności. Zgadza się on również z twierdzeniem autora, że między częściami składowymi motywacji religijnej środowiska istnieją różnorodne zależności. Struktury religijne bowiem są uwarunkowane strukturami pozareligijnymi życia ludzkiego, co sprawia, że religijne decyzje mają często religijne motywacje i kontrmotywacje. Te badania doprowadzają autora do wniosku, że tzw. pistologię należy oprzeć na badaniach religiologicznych oraz wynikach witalistycznych i oddzielić ją od apologetyki. Podsumowując ocenę pracy naukowej ks. Radomskiego stwierdza ks. Kwiatkowski, że nowe metody religiologiczne, według których autor przeprowadza badania, są zgoła nowe, a wyniki ich oryginalne i odznaczają się daleko posuniętą ścisłością⁴⁷.

Ks. dr. Bogusław W a c z y ń s k i, zastępca profesora — ur. 19 X 1907 r. w Zblewie, pow. Starogard Gd. Uczęszcza do Gimnazjum św. Jana Kantego w Poznaniu (1920—1923) oraz w Pińsku u OO. Jezuitów (1925—1927), gdzie zdaje maturę. Studia filozoficzne odbywa na Fakultecie Filozoficznym OO. Jezuitów w Krakowie (1927—1930), teologiczne zaś na Fakultecie Teologicznym OO. Jezuitów w Lublinie (1930—1934), kończąc je licencjatem z filozofii i teologii. Święcenia kapłańskie otrzymuje w r. 1933. Specjalizację w teologii porównawczej odbywa w Papieskim Instytucie Orientalnym w Rzymie (1934—1937), gdzie uzyskuje doktorat z teologii na podstawie rozprawy *O prymacie papieskim w literaturze polemicznej w okresie Unii Brzeskiej w latach 1577—1612*. W latach 1937—1939 prowadzi wykłady z teologii porównawczej i dogmatycznej na Fakultecie Teologicznym OO. Jezuitów w Lublinie. Wykłady z teologii porównawczej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim obejmuje w r. 1946. W latach zaś akademickich 1956—1959 kieruje sekcją teologii fundamentalnej na KUL-u, wykładając dla kursu specjalnego (3 godz. tyg.) i ogólnego (2 godz. tyg.), oraz prowadzi seminarium. Przewód habilitacyjny ks. Waczyńskiego przeprowadzono na Wydziale Teologicznym KUL w r. 1962 na podstawie rozprawy habilitacyjnej *„Antitypos” w Nowym Testamencie oraz w literaturze chrześcijańskiej pierwszych czterech wieków* (ss. XVI + 219). W swoim dorobku naukowym z dziedziny teologii porównawczej i jej pogranicza posiada

⁴⁷ Recenzje w maszynopisie z dnia 22 II 1954 (akta personalne).

42 pozycje publikowane w różnych czasopismach naukowych; w tym także 3 rozdziały w *Dogmatyce katolickiej* ks. W. Granata⁴⁸.

Ks. dr Edward K o p e ć, docent — ur. 22 V 1918 r. w Passaic (USA) kończy VI Państwowe Gimnazjum im. St. Staszica we Lwowie (typ staroklasyczny) maturą w r. 1938. Studia filozoficzno-teologiczne odbywa na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1938—1942), przyjmując święcenia kapłańskie w r. 1942. W duszpasterstwie pracuje w Tłumaczu (1943—1945), we Lwowie (1945) i jako kapelan szpitali miejskich w Poznaniu (1946—1948). W tym czasie uzyskuje na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie magisterium z teologii na podstawie pracy *Znaczenie św. Ireneusza dla tradycji chrześcijańskiej*. Specjalizację w teologii fundamentalnej odbywa na tymże uniwersytecie w latach 1948—1950 i uzyskuje stopień doktora teologii na podstawie rozprawy *Zagadnienie poznawalności Boga u apologetów chrześcijańskich II wieku*. W latach następnych wykłada historię dogmatów i teologię dogmatyczną w Wyższym Seminarium Duchownym w Nysie (1950—1953) oraz teologię fundamentalną w Instytucie Teologicznym OO. Karmelitów w Krakowie (1951), a potem w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu (1953—1956). Pracę naukowo-dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim zaczyna jako adiunkt w r. 1956. Mianowany w r. 1958 zast. prof. habilituje się na podstawie rozprawy *Świadectwo św. Pawła o zmartwychwstaniu Chrystusa*, publikowanej w istotnych fragmentach w „Rocznikach Teologiczno-Kanonicznych” Od r. akad. 1959/60 jest kierownikiem sekcji teologii fundamentalnej, pełniąc tę funkcję równocześnie w pierwszej katedrze swej specjalności (chrystologia). Jest również członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego KUL. Bibliografia ks. Kopecia liczy 28 pozycji drukowanych.

Jego naukowe zainteresowania w dziedzinie teologii fundamentalnej sprowadzić można do trzech głównych zagadnień: objawienie, cud i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa.

Problematyką objawienia zajmował się ks. Kopecć w następujących artykułach: *Objawienie*⁴⁹, *Pojęcie objawienia Bożego*⁵⁰, *Chrystologia*

⁴⁸ Są to: *Nauka o Kościele nowszych teologów niekatolickiego Wschodu*, [W:] W. Granat, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1960, t. IV, s. 234—240; *Nauka o sakramentach w ogólności teologów niekatolickiego Wschodu*, tamże, Lublin 1961, t. VII, cz. I, s. 136—153; *Eschatologia niekatolickiego Wschodu chrześcijańskiego*, tamże, Lublin 1962, t. VIII, s. 343—354. Ponadto z literatury ekumenicznej opublikował autor: *Myśli unijne Skargi*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 6 (1963), z. 2, s. 25—40.

⁴⁹ „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 2 (1949) 158—166.

⁵⁰ [W:] W. Granat, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1965, tom wstępny, s. 95—114.

w świetle historii zbawienia⁵¹, *Pojęcie i przekazywanie objawienia w nauce Soboru Watykańskiego II*⁵². W artykułach tych wykazuje, że pojęcie objawienia w teologii tradycyjnej było zbyt jednostronne, gdyż podkreślało tylko akcenty noetyczne i intelektualistyczne, tymczasem w źródłach występuje objawienie jako rzeczywistość konkretna, historyczna, osobowa, które przejawia się nie tylko w słowie, ale przede wszystkim w działaniu Bożym, w historii zbawienia i teofaniach. Współczesna teologia — jak wykazuje autor — nie izoluje słowa, depozytu, doktryny czy świadectwa od działania Bożego, spotkania osobowego czy wydarzenia historycznego. W ten sposób bardziej uwypukla osobę Jezusa Chrystusa, która w całej swej pełni, a nie tylko w głoszonej nauce stanowi obraz objawiającego się Boga.

W publikacjach *Problematyka cudu w apologetyce współczesnej*⁵³ oraz *Problematyka rozpoznania cudu*⁵⁴ wyjaśnia, że cud jest przede wszystkim znakiem nadzwyczajnym, w którym Bóg oznajmia człowiekowi swą zbawczą wolę. To podkreślenie cudu jako znaku religijnego niejako modyfikuje jego funkcję motywacyjną. Wskazuje na pełniejszy jego sens. Dopiero bowiem w powiązaniu z dziełem zbawienia i osobą Jezusa Chrystusa odczytać można sens cudu stanowiący jego istotę. Cud jest również znakiem personalistycznym, poprzez który Bóg nawiązuje z człowiekiem osobowy kontakt. Jest znakiem, który w empirycznej rzeczywistości świata manifestuje i uobecnia nadprzyrodzoną działalność Boga. Poznanie tego wewnętrznego sensu znaku nie jest sprawą teorii i abstrakcji, ale przedmiotem poznania religijnego, angażuje człowieka konkretnie i życiowo. Poznanie naukowe poprzez badania historyczne, scjentyistyczne, filozoficzne i teologiczne może dostarczyć jedynie racjonalne przesłanki poznaniu religijnemu i stworzyć podstawę do zaangażowania się religijnego — konkluduje autor.

Problematyka zmartwychwstania Chrystusa znalazła swój wyraz w szeregu publikacji zestawionych chronologicznie. Artykuł *Apologia zmartwychwstania Chrystusa w pierwotnej kerygmie apostoelskiej* zawiera analizę historyczną i rzeczową najstarszych katechez paschalnych oraz szczegółowe omówienie argumentów apologijnych, którymi tradycja apostoelska uzasadniała fakt zmartwychwstania Chrystusa⁵⁵. Samo pojęcie zmartwychwstania jako przejście Chrystusa do egzystencji uwielbionej w porządku nadprzyrodzonym, problem zmartwychwstanie — wniebowstąpienie oraz chrystofanie, dzięki którym Chrystus udostęp-

⁵¹ „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 6 (1953) 74—85.

⁵² „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 14 (1967), z. 2, s. 17—33.

⁵³ [W:] *Pod tchnieniem Ducha Świętego*, Poznań 1964, s. 267—283.

⁵⁴ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 13 (1966), z. 2, s. 5—22.

⁵⁵ Tamże, 6 (1959), z. 3, s. 57—75.

nił swoje bytowanie w nadprzyrodzonej rzeczywistości na platformie historycznej, są treścią następnego studium — *Problematyka zmartwychwstania Chrystusa w apologetyce współczesnej*⁵⁶. Na podstawie analizy źródeł dochodzi autor do wniosku, że świadkiem zmartwychwstania jest świadek jako historyk, jako wyznawca, jako kerygmatyk i jako charyzmatyk, i po omówieniu listy świadków (1 Kor 15, 5—8) klasyfikuje ich na świadków autorytatywnych i autentycznych, biorąc za podstawę podziału pełnione przez nich funkcje w Kościele pierwotnym, co przedstawia w artykule *Świadkowie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*⁵⁷. Wśród świadków chrystofanii zmartwychwstałego Chrystusa wymienia się również św. Pawła. Jeśli więc idzie o podstawy świadectwa paschalnego św. Pawła, w studium *Spotkanie św. Pawła z Chrystusem*⁵⁸, przyjmuje autor, że chrystofania pod Damazkiem jest realna, dzięki której Paweł jest autorytatywnym świadkiem zmartwychwstania Chrystusa. Stąd też ewangelia Pawłowa jest świadectwem o zmartwychwstaniu Chrystusa, w którym są zawarte nie tylko elementy religijno-dogmatyczne, lecz trzeba ją także traktować jako świadectwo historyczne⁵⁹. Ponadto z drukowanych pozycji autora warto wymienić: *Poglądy apologetów starochrześcijańskich na poznanie Boga*⁶⁰, *Co to jest religia?*⁶¹, *Znaczenie personalistycznej koncepcji wiary dla apologetyki współczesnej*⁶² oraz *Kościół a religie niechrześcijańskie*⁶³.

Ks. dr Teofil Chodźdło SVD, docent — ur. 30 IX 1909 r. w Studzionce, woj. katowickie. Po zdaniu matury w gimnazjum typu humanistycznego w Rybniku (1932 r.) wstępuje do nowicjatu Ks. Ks. Werbiistów i w Zakonnym Instytucie Teologicznym w Moedling pod Wiedniem odbywa studia filozoficzne (1933—1935) i teologiczne (1935—1938), po czym otrzymuje święcenia kapłańskie. Na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie kontynuuje studia teologiczne (1938—1939), następnie odbywa specjalizację w zakresie etnologii i religioznawstwa u prof. W. Schmidta, a ponadto z archeologii i prehistorii u prof. H. Obermaiera;

⁵⁶ „Collectanea Theologica”, 30 (1959) 83—108.

⁵⁷ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 7 (1960), z. 1, s. 5—43.

⁵⁸ „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 3 (1960), z. 1, s. 45—60.

⁵⁹ Por. E. Kopeć, *Ewangelia św. Pawła jako świadectwo o zmartwychwstaniu Chrystusa*, [W:] *Ze współczesnej problematyki biblijnej*, Lublin 1961, s. 93—113.

⁶⁰ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 4 (1957), z. 2, s. 97—122.

⁶¹ „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 1 (1958), z. 2, s. 73—85.

⁶² „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 11 (1964), z. 2, s. 5—18.

⁶³ „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 9 (1966), z. 2, s. 31—38.

zaś z sanskrytu i gramatyki języków indoeuropejskich u prof. E. Crosa na Uniwersytecie Katolickim we Fryburgu Szwajcarskim (1939—1942). Tam też uzyskuje doktorat z filozofii na podstawie dysertacji *Die Familie bei den Jakuten*, pisanej pod kierownictwem prof. Schmidta. Od r. 1942 jest jego asystentem oraz członkiem Instytutu Anthropos we Froideville (Szwajcaria) i współpracownikiem redakcji czasopisma „Anthropos, Revue Internationale d’Ethnologie et de Linguistique”, obsługując w nim dział Europy wschodniej, Azji centralnej i północnej (wprowadza do tegoż czasopisma język polski). Po powrocie do Polski wykłada teologię fundamentalną, religioznawstwo i etnologię w Wyższym Seminarium Duchownym Ks. Ks. Werbistów w Pieniężnie (1948—1959), a ponadto teologię fundamentalną w Warmińskim Seminarium Diecezjalnym w Olsztynie (1949—1958). Zajęcia naukowo-dydaktyczne obejmuje na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w r. 1957, gdzie zostaje mianowany zastępcą profesora w katedrze historii religii, w ramach sekcji teologii fundamentalnej. Habilituje się na tymże Uniwersytecie na podstawie rozprawy naukowej z zakresu etnografii, ze szczególnym uwzględnieniem etnologii religii — *Karagasi-Tofalary*. Praca ta została opublikowana w roczniku Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego⁶⁴, którego ks. Chodźdło jest członkiem. Ponadto jest on członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego KUL i Polskiego Towarzystwa Archeologicznego. Współpracuje również jako autor kilkunastu haseł do *Schweizer-Lexikon* oraz przy opracowaniu religii Jakutów, Karagasów i Ketów w *Ursprung der Gottesidee* (t. IX). Bibliografia ks. Chodźdły liczy 46 pozycji drukowanych.

Spośród ważniejszych jego publikacji należy wymienić pierwszy w języku polskim artykuł w czasopiśmie „Anthropos”: *Mieszkanie u Jakutów*⁶⁵. Autor wykazuje przy pomocy metody kulturowo-historycznej wpływ różnych kultur przejawiających się w formach mieszkania jakuckiego. Następnym artykułem jest *Garncarstwo u Jakutów*⁶⁶, którego wartość polega na tym, że jest to pierwsza próba historycznego przedstawienia i zanalizowania ceramiki nie tylko Jakutów, ale również porównanie jej z ceramiką innych ludów Azji północnej. W tym samym numerze publikuje autor wartościowy przyczynek do badań nad totemizmem u ludów syberyjskich: *Spuren des Totemismus bei den Jakuten*⁶⁷, dochodząc ostatecznie do wniosku, że u Jakutów nie ma wyraźnego totemizmu grupowego, mimo że jego zwolennicy powołują się na

⁶⁴ „Lud”, 46 (1960) 9—134; 668—671; 681—684.

⁶⁵ „Anthropos”, 35—36 (1940—41) 841—862. Praca ta drukowana jest również w czasopiśmie „Lud”, 37 (1947) 97—126.

⁶⁶ „Anthropos”, 41—44 (1946—49) 299—313.

⁶⁷ Tamże, s. 359—365.

niewątpliwe i pewne fakty totemizmu u nich. Najważniejszą pracą naukową ks. Chodźdły jest wydana w serii etnologicznej *Internationale Schriftenreihe für soziale und politische Wissenschaften* książka *Die Familie bei den Jakuten*⁶⁸, stanowiąca monografię rodziny jakuckiej sprzed Rewolucji Październikowej. Autor zwraca w niej uwagę na proces socjalnych i ekonomicznych przemian u dzisiejszych Jakutów. Praca ta spotkała się z życzliwą oceną za granicą i posiada blisko 10 recenzji w tamtejszych czasopismach naukowych (prof. Eberhard z uniw. w Berkeley — 1952 r., N. P. Ermann — 1953 r., Kussmaula — 1955 r., A. Steinmann — 1951 r., V. Notter — 1952 r. i inni).

Poglądy na temat religii ludów pierwotnych referuje autor w artykułach: *Religia ludów pierwotnych*⁶⁹, *Ofiara u najstarszych ludów*⁷⁰ oraz *Powszechność zjawiska religijnego*⁷¹. Ponadto w przygotowanej do druku księdze pamiątkowej ku czci W. Schmidta znajdzie się jego artykuł *Die sozialen Verhältnisse bei den Tofalaren Karagassen*. Autor opracował także wstęp wprowadzający do dekretu *Ad gentes*, dotyczący działalności misyjnej Kościoła katolickiego, który zawarty jest w zbiorze dokumentów soborowych⁷².

Ks. dr Stanisław Nagy SCJ, adiunkt — ur. 30 VIII 1921 r. w Starym Bieruniu, woj. katowickie, uczęszcza do szkoły średniej w Niższym Seminarium Duchownym Ks. Ks. Sercanów w Krakowie, a potem w Samborze, woj. lwowskie (1935—1939). Maturę państwową uzyskuje w Krakowie jako eksternista. Studia filozoficzne odbywa w Instytucie Filozoficznym OO. Reformatorów, a teologiczne w Instytucie Teologicznym OO. Franciszkanów w Krakowie w czasie okupacji, święcenia kapłańskie otrzymuje w r. 1945. Potem specjalizuje się w teologii fundamentalnej na Uniwersytecie Jagiellońskim (1946—1948), gdzie otrzymuje magisterium na podstawie pracy *O hierarchii kościelnej u św. Klemensa Rzymskiego*, a potem na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1950—1952), gdzie uzyskuje stopień doktora teologii na podstawie rozprawy *Urząd Nauczycielski w Kościele pierwotnym*. W latach 1952—1958 jest profesorem teologii fundamentalnej i dogmatycznej w Instytucie Teologicznym Ks. Ks. Sercanów w Krakowie. Pracę naukowo-dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim rozpoczyna w r. 1958 na sekcji teologii fundamentalnej, gdzie wykłada aktualnie problema-

⁶⁸ Freiburg in der Schweiz 1951, ss. 462 z mapą.

⁶⁹ „Znak”, 10 (1958) 939—954.

⁷⁰ „Collectanea Theologica”, 30 (1959) 138—170.

⁷¹ „Ateneum Kapłańskie”, 60 (1960) 19—30.

⁷² [W:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1968, s. 663—669.

tykę eklezjologiczną. Jest członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego KUL. Bibliografia ks. Nagyego liczy 20 pozycji drukowanych.

Przedmiotem jego zainteresowań naukowych był pierwotnie problem hierarchii w Kościele apostołskim. Dlatego też rozpoczęte badania jeszcze w czasie specjalizacji na Uniwersytecie Jagiellońskim nie finalizują się w pracy magisterskiej i licencjackiej, lecz znajdują swą kontynuację w pracy doktorskiej, którą opublikował w następujących fragmentach: *Prezbiterzy w pierwotnej gminie jerozolimskiej*⁷³, *Hierarchia kościelna w okresie misyjnej działalności św. Pawła*⁷⁴, *Hierarchia kościelna w ostatnim okresie życia św. Pawła*⁷⁵. W publikacjach tych wskazał autor na wyjątkową doniosłość uprawnień nauczycielskich biskupów oraz specyficzny stosunek, jaki istnieje między biskupem w pełnym znaczeniu tego słowa a niższymi funkcjami hierarchicznymi, zwłaszcza prezbiterami. Jego wnioski posiadają udokumentowaną wartość krytyczną i stanowią słuszne rozwiązanie tego historyczno-ustrojowego zagadnienia, wskazując na właściwe ujęcie organizacji Kościoła pierwotnego.

Autor zajmował się także tematyką kolegializmu w Kościele, czego dowodem są wśród wielu innych takie publikacje, jak artykuł *Dlaczego kolegializm?*⁷⁶, którego współautorem jest ks. A. Zuberbier, a także szczegółowsze prace dotyczące analizy nauki soboru o Episkopacie: *Nauka o Episkopacie w konstytucji „Lumen gentium”*⁷⁷, *Nauka o Episkopacie w konstytucji „Lumen gentium” i jej apologetyczne implikacje*⁷⁸ oraz *U źródeł kolegializmu*⁷⁹. Warto także wymienić związany ściśle z tematyką soborową artykuł *Perspektywy zjednoczenia*⁸⁰, w którym omawia dawne i współczesne różnice doktrynalne protestancko-katolickie, uwypuklając czynniki działające w kierunku zjednoczenia.

Problematykę metody eklezjologicznej omawia autor w studium *Katolicki traktat apologetyczny o Kościele*⁸¹, natomiast o kierunku badań naukowych we wspomnianej dziedzinie wiedzy pisze w artykule *Główne kierunki badań w apologetyce współczesnej*⁸². Jeden z rozdziałów dłuższej rozprawy na temat krytycznej wartości argumen-

⁷³ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 8 (1961), z. 1, s. 5—22.

⁷⁴ Tamże, 11 (1964), z. 2, s. 55—79.

⁷⁵ Tamże, 13 (1966), z. 2, s. 23—44.

⁷⁶ „Znak”, 16 (1964) 1092—1113.

⁷⁷ [W:] *Pastori et Magistro*, Lublin 1966, s. 135—153.

⁷⁸ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 14 (1967), z. 2, s. 33—60.

⁷⁹ „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 10 (1967), z. 2, s. 71—74.

⁸⁰ „Znak”, 11 (1959) 1272—1288.

⁸¹ [W:] *Pod tchnieniem Ducha Świętego*, Poznań 1964, s. 331—350.

⁸² „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 7 (1960), z. 4, s. 119—136.

tu ze znamion drukuje autor jako ostatnią pozycję publikowaną w tym roku: *Problematyka via notarum we współczesnej eklezjologii apologetycznej*⁸³.

Ponadto interesował się autor uzasadnieniem ustanowienia Kościoła w teologii współczesnej i wyraził na ten temat swoje myśli i uwagi w artykule *Próba nowego spojrzenia na zagadnienie ustanowienia Kościoła*⁸⁴, a także problemem tradycji, na co wskazuje publikacja *Tradycja w teologii katolickiej*⁸⁵, oraz stosunkiem Kościoła do religii niechrześcijańskich, które to zagadnienie omawia we wstępie do tejże deklaracji w zbiorze dokumentów soborowych⁸⁶.

Ks. dr Czesław Bartnik, adiunkt — ur. 9 VIII 1929 r. w Żrebcach, woj. lubelskie. Do Państwowego Gimnazjum i Liceum uczęszczał w Szczebrzeszynie, maturę zaś uzyskał w Państwowym Liceum dla Dorosłych w Lublinie (1948 r.). Studia filozoficzno-teologiczne odbywa na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1947—1953. Specjalizację w teologii fundamentalnej kontynuuje na tymże Uniwersytecie w latach 1953—1956, gdzie uzyskuje licencjat teologii na podstawie pracy *Romano Guardiniego próba nowej metody fenomenologicznej* oraz stopień doktora teologii na podstawie rozprawy *Romano Guardini jako apologeta chrześcijaństwa i Kościoła w pracach dla Niemieckiego Ruchu Młodzieżowego*. Pracę naukowo-dydaktyczną rozpoczyna na Wydziale Teologii KUL w r. 1957, prowadząc wykłady z zakresu teologii fundamentalnej i historii Kościoła. Jest od r. 1958 członkiem współpracownikiem, a od r. 1961 członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego KUL. W r. 1963 zostaje mianowany adiunktem przy sekcji teologii fundamentalnej. Na podstawie rozprawy *Teologia historii według Leona Wielkiego* habilituje się na tymże wydziale w zakresie teologii fundamentalnej i teologii historii. Bibliografia drukowanych publikacji ks. Bartnika liczy 23 pozycje.

Zainteresowania badawcze ks. Bartnika dotyczą zarówno teologii fundamentalnej, jak i teologii historii. O ile chodzi o pierwszy dział, dotyczą one podstaw metodologicznych twórczości apologetycznej Romano Guardiniego. Autor w pracy *Romano Guardini jako apologeta katolickiego życia w swoich pismach dla Niemieckiego Ruchu Młodzieżowego*⁸⁷ daje ocenę działalności jednego z największych myślicieli

⁸³ Tamże, 15 (1968), z. 2, s. 93—116.

⁸⁴ Tamże, 12 (1965), z. 2, s. 19—36.

⁸⁵ [W:] W. Granat, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1964, tom wstępny, s. 131—145.

⁸⁶ [W:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1968, s. 509—515.

⁸⁷ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 4 (1957), z. 4, s. 93—115.

teologicznych bliskiej współczesności, który zespałał elementy subiektywne z obiektywnymi prawdami objawienia, wskazując na chrześcijaństwo jako na wartość egzystencjalną dla każdego człowieka. W artykule *Filozofia przeciwieństw Romano Guardiniego*⁸⁸ stwierdza autor, że chociaż na temat guardinowskiej metody żywego konkretnego wiele pisano, to jednak nie można ani jej samej, ani też jej krytycznej oceny uważać za ostateczną, metoda ta bowiem posiada wiele luk. Nie został również rozwiązany ostatecznie główny problem związku przeciwieństw. Chociaż wskazanie na istnienie jakiegoś tajemniczego, życiowego związku przeciwieństw może mieć duże znaczenie metodyczne, to nie jest ono jeszcze rozwiązaniem problemu — konkluduje autor. Ponadto jest ks. Bartnik autorem sprawozdania posiadającego charakter bibliografii rzeczowej: *Polska myśl apologetyczna w latach 1945—1956*⁸⁹, oraz obszernego streszczenia obrad Naukowego Seminarium Apologetycznego, które odbyło się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w dniach 3—5 IX 1959 r., wraz ze szczegółową treścią wygłoszonych na nim referatów⁹⁰. Warto także odnotować jego publikację *Z refleksji nad protestantyzmem*⁹¹, gdzie przedstawia protestanckie poglądy teologiczne, konfrontując je z twierdzeniami konwertyty protestanckiego L. Bouyera po jego przejściu na katolicyzm, wskazując zarówno na pozytywne, jak i na negatywne teologii.

O wiele szerzej reprezentowana jest twórczość ks. Bartnika w publikacjach z dziedziny teologii historii zarówno badawczych, jak i popularyzujących osiągnięte wyniki. Warto tu wymienić takie pozycje, jak: *Przegląd głównych zagadnień współczesnej katolickiej teologii historii*⁹², *Kopernikański przewrót w dziejopisarstwie*⁹³, *Toynbee a chrześcijaństwo*⁹⁴, *U podstaw teologii historii*⁹⁵ oraz *Chrześcijaństwo a dzieje doczesne*⁹⁶. Do najważniejszych jednak należą pozycje związane ściśle z pracą habilitacyjną ks. Bartnika: *Z nowszych prób filozofii historii. Historiozofia ks. Franciszka Sawickiego*⁹⁷, *Wcielenie jako pod-*

⁸⁸ „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 2 (1959), z. 2, s. 97—104.

⁸⁹ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 5 (1958), z. 2, s. 113—127.

⁹⁰ Tamże, 7 (1961), z. 1, s. 103—129.

⁹¹ „Znak”, 11 (1959) 1300—1311.

⁹² „Ateneum Kapłańskie”, 54 (1957) 179—189.

⁹³ „Homo Dei”, 27 (1958) 526—535.

⁹⁴ Tamże, s. 672—677.

⁹⁵ „Więź”, 1 (1958), z. 7, s. 21—33.

⁹⁶ Tamże, 2 (1959), z. 1, s. 17—29.

⁹⁷ „Ateneum Kapłańskie”, 58 (1959) 294—305.

⁹⁸ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 7 (1960), z. 4, s. 21—51.

*stawa teologii historii u Leona Wielkiego*⁹⁸ oraz *Personalistyczna teologia historii*⁹⁹.

Ks. dr Romuald Łukaszyk, adiunkt — ur. 31 I 1930 r. w Borku Wlkp. W Państwowym Liceum Ogólnokształcącym w Gostyniu Pozn. uzyskuje maturę typu humanistycznego (1949 r.). Studia filozoficzne odbywa w Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie (1949—1951), teologiczne natomiast w Wyższym Seminarium Duchownym w Poznaniu (1951—1955), gdzie również otrzymuje święcenia kapłańskie. W latach 1955—1959 pracuje w duszpasterstwie w Poznaniu, będąc równocześnie prefektem w VI Państwowym Liceum Ogólnokształcącym im. Paderewskiego w Poznaniu (1957—1959) i dodatkowo w Państwowym Zakładzie Wychowawczym i w Zakładzie dla Ociemniałych (1957—1958). W zakresie teologii fundamentalnej specjalizuje się w latach 1959—1963 na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie też uzyskuje licencjat z teologii na podstawie pracy *Nauka o Kościele jako motywie wiarygodności w orzeczeniu Soboru Watykańskiego I* oraz doktorat z teologii na podstawie rozprawy *Uzasadnienie struktury władzy w Kościele w świetle badań nad Tradycją w teologii współczesnej (katolickiej i protestanckiej)*. Pracę naukowo-dydaktyczną na sekcji teologii fundamentalnej Wydziału Teologicznego KUL rozpoczyna w r. 1964, gdzie wykłada aktualnie zagadnienia objawienia i wiary religijnej oraz filozofii religii, a także eklezjologię. Jest członkiem współpracownikiem Towarzystwa Naukowego KUL. Bibliografia publikacji ks. Łukaszyka obejmuje 22 pozycje drukowane.

Jego zainteresowania naukowo-badawcze i publicystyczne koncentrują się wokół zagadnień eklezjologicznych, ekumenicznych oraz teologii religii niechrześcijańskich. Autor zajmował się początkowo problemem stwierdzenia w oparciu o literaturę przedsoborową Vaticanum I, o projekty konstytucji *De fide catholica* oraz dyskusje soborowe i posoborowe, czy Sobór Watykański I wypowiada się na temat metody eklezjologicznej w swoim orzeczeniu, gdyż literatura współczesna proponowała aż 5 różnych rozwiązań tego zagadnienia. W artykule *Via notarum czy via empirica w orzeczeniu Soboru Watykańskiego I*¹⁰⁰ zaproponował i uzasadnił krytycznie następujące rozwiązanie: Sobór pośrednio tylko aprobuje empiryczną metodę dowodzenia eklezjologicznego, przyznając jej *implicito* priorytet przed metodą historyczną. W innej publikacji — *Teologiczne spojrzenie na Kościół*¹⁰¹ — w oparciu o proponowaną przez teologię współczesną konieczność całościowego ujęcia Koś-

⁹⁹ [W:] *Pod tchnieniem Ducha Świętego*, Poznań 1964, s. 283—298.

¹⁰⁰ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 10 (1964), z. 2, s. 81—99.

¹⁰¹ „Katecheta”, 8 (1964) 5—10.

ciola, przedstawia 3 sposoby spojrzenia na Chrystusa i na Kościół, omawia dwuwymiarowość Chrystusa i przez analogię dwuwymiarowość Kościoła. Uwypuklając w Kościele element instytucjonalny i zdarzeniowy podkreśla, że Kościół jest znakiem wzniesionym wśród narodów. Studium analityczne poglądów teologicznych na władzę w Kościele było podstawą następnej publikacji — *Ewolucja interpretacji władzy w Kościele*¹⁰², gdzie przedstawiona została interpretacja władzy w aspekcie socjologicznej, jurystycznej i teologicznej struktury Kościoła. Konkluzją tego artykułu jest stwierdzenie, że jednostronne przeakcentowanie wspomnianych aspektów zaciera istotę władzy w Kościele, a dopiero uwzględnienie w elemencie zewnętrznym treści wewnętrzno-nadprzyrodzonej stawia ją we właściwym świetle. Drugie studium analityczne stanowi — będąca w maszynopisie — dłuższa rozprawa (ss. 260), gdzie przedstawiona została próba ścisłego, a nawet implikatywnego związku, jaki istnieje między tradycją słowa, rzeczywistości nadprzyrodzonej i tradycją kierowania z jednej strony a władzą nauczania, uświęcania i pasterzowania z drugiej^{102a}. W artykule *Problem przynależności do Kościoła Chrystusowego w ujęciu konstytucji „Lumen gentium” Soboru Watykańskiego II*¹⁰³ dokonał autor szkicowego zestawienia poglądów na ten temat współczesnych teologów. W części drugiej przedstawił komentarz teologiczny do wypowiedzi soboru o przynależności do Kościoła, dochodząc do wniosku, że teologicznie istnieje jedna forma przynależności, historycznie zaś realizuje się ona przez pełne wcielenie, związek z Kościołem i przyporządkowanie Ludowi Bożemu.

Z artykułów zaś sprawozdawczych zanotować można niektóre publikacje ekumeniczne, jak: *Spotkanie chrześcijan*¹⁰⁴, w której omówił szczegółowe wyniki współpracy teologów katolickich z protestanckimi, o ile chodzi o kluczowe zagadnienia sporne, będące kiedyś przyczyną rozłamu, czy też *Interkonfesyjna summa soborowa*¹⁰⁵, w której przedstawił ekumeniczne podstawy i cele zbiorowego dzieła wprowadzającego w naukę ostatniego soboru. Nowe założenia i zasady opracowania całości teologii według aksjomatu misterium Christi in historia salutis wraz z krótkim szkicem treściowym opracował w publikacjach *Teologia zbawczego misterium*¹⁰⁶ oraz *Historia zbawienia przed przyjściem Chry-*

¹⁰² „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 8 (1965), z. 2, s. 13—27.

^{102a} Praca ta została włączona do planu wydawniczego Wydawnictwa Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu.

¹⁰³ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 14 (1967), z. 2, s. 61—81.

¹⁰⁴ „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 6 (1963), z. 3, s. 65—74.

¹⁰⁵ Tamże, 10 (1967), z. 4, s. 79—82.

¹⁰⁶ Tamże, 10 (1967), z. 2, s. 53—63.

stusa ¹⁰⁷. Ponadto sprawozdawczo potraktował także krótkie przeglądy: *Homo naturaliter religiosus* ¹⁰⁸, *O lepsze rozumienie wiary objawionej* ¹⁰⁹ i *Jezus historii a Chrystus wiary* ¹¹⁰.

Autor opublikował także w formie przeglądu bibliograficznego szereg krótkich recenzji pt.: *Z teologii fundamentalnej i jej pogranicza* ¹¹¹.

III. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA ¹¹²

Działalność naukowo-dydaktyczną sekcji najlepiej mogą zobrazować schemat i tematyka wykładów, które w ciągu 50-lecia układały się bardzo różnorodnie. Uzależnione to było od podejmowanych eksperymentów najbardziej wydatnej organizacji studiów specjalistycznych, o czym już była mowa w pierwszym rozdziale. Dość często jednak zmiany były uwarunkowane posiadaniem przez Uniwersytet personelem naukowym.

Zajęcia specjalności „teologia fundamentalna” kształtowały się więc następująco:

Rok akad. 1918/19 — I semestr (9 XII 1918 — 20 VII 1919)

ks. P. Kremer	— Posłannictwo boskie Chrystusa w świetle świadectw historycznych	2 godz. tyg.
	— Kościół jako podmiot władzy	2
	— seminarium: Idea Kościoła u Ojców apostoelskich	2
ks. J. Archutowski	— Religia ludów pierwotnych	1

Rok akad. 1919/20 — I, II semestr (21 XI 1919 — 10 VII 1920)

ks. P. Kremer	— Zmartwychwstanie Chrystusa Pana	2 godz. tyg.
	— Prymat św. Piotra w świetle ksiąg N. Testamentu	2
	— seminarium: Wartość apologetyczna teorii czterech znamion	2
ks. J. Archutowski	— Religia assyro-babilońska	1

¹⁰⁷ Tamże, 11 (1968), z. 2, s. 86—89.

¹⁰⁸ Tamże, 5 (1962), z. 3, s. 93—96.

¹⁰⁹ Tamże, 7 (1964), z. 2, s. 76—78.

¹¹⁰ Tamże, 10 (1967), z. 1, s. 69—70.

¹¹¹ „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 14 (1967), z. 2, s. 171—177; oraz 15 (1968), z. 2, s. 157—166.

¹¹² Podstawą źródłową do opracowania tego rozdziału były: *Spis wykładów i instytucji uniwersyteckich, Uniwersytet Lubelski, Lublin 1919—1932; Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1934—1939; 1945—1949; Księgi protokółów Rady Wydziału Teologicznego oraz publikowany rozkład zajęć w niektórych numerach „Roczników Teologiczno-Kanonicznych”*

Rok akad. 1920/21 — I, II semestr (21 XI 1920 — 10 VII 1921)

ks. P. Kremer	— Wstęp teoretyczny do teologii fundamentalnej	4 godz. tyg.
	— Nauka katolicka o Kościele w oświeceniu teologów prawosławnych	1
	— seminarium: Rozbiór krytyczny ważniejszych zarzutów teologii prawosławnej przeciw papiestwu	2

Rok akad. 1921/22 — I, II semestr (1 X 1921 — 10 VI 1922)

ks. P. Kremer	— O objawieniu część teoretyczna i historyczna	4 godz. tyg.
	— seminarium: Zagadnienia o cudach	1

Rok akad. 1922/23 — I, II, III semestr (1 X 1922 — 30 VI 1923)

ks. P. Kremer	— O Kościele Chrystusowym	4 godz. tyg.
	— Świadectwa pierwszych trzech wieków o prymacie papieża w świetle teologów rosyjskich	1
	— seminarium: Wartość apologetyczna teorii znamion Kościoła	1

Rok akad. 1923/24 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— De locis theologicis	4 godz. tyg.
	— Historia apologetyki w. XIX i XX (wraz z historią apologetyki w Polsce)	1
	— seminarium: Przebieg i technika pracy Soboru Watykańskiego podczas przygotowania orzeczeń oraz ćwiczenia w stosowaniu loci theologici w pracach teologicznych	2
ks. R. Konecki	— Świadectwo źródeł niechrześcijańskich o istnieniu Jezusa Chrystusa	1

Rok akad. 1924/25 — I, II, III trymestr

ks. bp Cz. Sokołowski	— Idea Kościoła w pismach starochrześcijańskich	2 godz. tyg.
	— seminarium: Teologia symboliczna Wschodu	2
ks. P. Kremer	— O objawieniu	4
	— Teologia porównawcza Wschodu	1

Rok akad. 1925/26 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Boski początek, natura Kościoła, prymat Piotra i papiestwo w. III i IV	4 godz. tyg.
	— Znamiona Kościoła Chrystusowego i ich wartość	1
	— seminarium: Sobór Nicejski I a papiestwo	1

Rok akad. 1926/27 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Zasady poznania nauki objawionej	4 godz. tyg.
	— Wstęp teoretyczny do apologetyki	1

- seminarium: Zagadnienia nauki o źródłach poznania teologicznego 1 godz. tyg.

Rok akad. 1927/28 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — O objawieniu chrześcijańskim 4 godz. tyg.
 — Cuda Chrystusa Pana 1
 — seminarium: Cud jako kryterium wiarygodności nauki religijnej 1

Rok akad. 1928/29 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — Kościół stróżem i nauczycielem słowa objawionego 4 godz. tyg.
 — seminarium: Nauka o prymacie św. Piotra w okresie przednicejskim 1

Rok akad. 1929/30 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — O nieomyślności Urzędu Nauczycielskiego (I trym.) 4 godz. tyg.
 — Zasady poznania nauki objawionej (II, III trym.) 4
 — seminarium: Współczesna literatura apologetyczna (I trym.), Nieomyślność Kościoła (II, III trym.) 2

Rok akad. 1930/31 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — Objawienie chrześcijańskie 3 godz. tyg.
 — Historia apologetyki XIX i XX w. 1
 — seminarium: Sprawdziany nauki objawionej według św. Augustyna 2
 ks. J. Kruszyński — Religia Celtów, Germanów, Skandynawów 1

Rok akad. 1931/32 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — Natura i ustrój hierarchiczny Kościoła oraz jego ustrój monarchiczny według źródeł N. Testamentu 3 godz. tyg.
 — Zagadnienia wybrane z nauki o Tradycji 1
 — seminarium: Przejawy prymatu papieskiego po Soborze Efeskim (433—451) 2

Rok akad. 1932/33 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — Objawienie nadprzyrodzone a cuda 3 godz. tyg.
 — Wstęp do apologetyki i cuda Chrystusa 1
 — seminarium: Nowsze metody apologetyczne 1
 ks. J. Kruszyński — Konfucjonizm, lamaizm, szintoizm 1

Rok akad. 1933/34 — I, II, III trymestr

- ks. P. Kremer — Kościół Chrystusowy — ustanowienie, natura, znamiona i noty 2 godz. tyg.
 — Zasady poznania nauki objawionej 2

	— seminarium: Jedność i powszechność Kościoła	1 godz. tyg.
ks. J. Kruszyński	— Wybrane zagadnienia z historii religii	1

Rok akad. 1934/35 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Religia naturalna — pojęcie, rodzaje. Objawienie tajemnic nadprzyrodzonych	2 godz. tyg.
	— Motywy wiarygodności chrześcijaństwa w apologetyce współczesnej i ich wartość	2
	— seminarium: Motywy wiarygodności chrześcijaństwa u apologetów II i III w.	2
ks. J. Kruszyński	— Kult religijny u narodów starożytnych	1

Rok akad. 1935/36 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Elementy eklezjologii	2 godz. tyg.
	— Istota nieomyślności Kościoła, wartość krytyczna znamion	2
	— seminarium: Eklezjologia św. Bazylego	2

Rok akad. 1936/37 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Cuda Chrystusa Pana	2 godz. tyg.
	— seminarium: Eklezjologia porównawcza	2
ks. J. Kruszyński	— Religia żydowską	1

Rok akad. 1937/38 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Apologetyczna wartość znamion Kościoła	2 godz. tyg.
	— seminarium: Eklezjologia św. Bazylego, Najnowsze prace apologetyczne	2
ks. J. Kruszyński	— Kult pierwotny i kult w religiach starożytnych	1

Rok akad. 1938/39 — I, II, III trymestr

ks. P. Kremer	— Historyczne i teoretyczne wprowadzenie do apologetyki — zagadnienia wybrane	2 godz. tyg.
	— seminarium: Z psychologii nawróceń — motywy i ich wartość przedmiotowa	2
ks. J. Kruszyński	— Porównawcza historia religii	1

Rok akad. 1945/46 — I, II semestr

ks. A. Tymczak	— Teologia fundamentalna ogólna	2 godz. tyg.
ks. J. Pastuszka	— Filozofia religii	1
ks. E. Bulanda	— Wprowadzenie do zagadnień historii porównawczej religii	2

Rok akad. 1946/47 — I, II semestr

ks. B. Radomski	— Metoda apologetyki i traktat o Kościele	2 godz. tyg.
	— seminarium	2
ks. E. Bulanda	— Zagadnienia wybrane z historii religii	2

Rok akad. 1947/48 — I, II semestr

ks. B. Radomski	— Teologia fundamentalna ogólna	2 godz. tyg.
	— seminarium	2
ks. E. Bulanda	— Kryzys różnych teorii de actu religionis	2
	— seminarium z historii religii	2

Rok akad. 1948/49 — I, II semestr

ks. B. Radomski	— Teologia fundamentalna ogólna	2 godz. tyg.
	— seminarium	2
ks. E. Bulanda	— Geneza kultu bogini-matki w świetle kultury pierwotnej i ludów Indonezji	2
	— seminarium z historii religii	2

W latach akad. 1949/50 do 1955/56 zajęcia z teologii fundamentalnej prowadził tylko ks. B. Radomski — sprowadzały się one do 2 godz. tygodniowo całości teologii fundamentalnej oraz do prowadzenia seminarium w tym samym wymiarze czasowym. Słuchacze teologii w ramach przygotowania do egzaminu licencjackiego zobowiązani byli w tym czasie uczęszczać na wykłady teologii dogmatycznej (ks. W. Granat 3 godz. tyg. i ks. A. Szafranski 3 godz. tyg.), Pisma św. Nowego Testamentu (ks. F. Gryglewicz 2 godz. tyg.), teologii moralnej (ks. Wł. Krześniak 2 godz. tyg. i ks. J. Keller 1 godz. tyg.), historii Kościoła (ks. M. Żywczyński 2 godz. tyg. i ks. M. Rechowicz 2 godz. tyg.), metodologii (ks. J. Keller 2 godz. tyg.) oraz na lektoraty z jęz. hebrajskiego i greckiego (po 2 godz. tyg.).

Rok akad. 1956/57 — I, II semestr

ks. B. Waczyński	— Eklezjologia	3 godz. tyg.
	— seminarium	2
	— Teologia wschodnia — introdukcja	1
ks. E. Kopeć	— Zagadnienia wybrane z filozofii religii	2
	— Metodologia teologii fundamentalnej	1
ks. J. Majkowski	— Psychologia religii	1

oraz wykłady przygotowawcze do licencjatu jak w r. 1955/56

Rok akad. 1957/58 — I, II semestr

ks. B. Waczyński	— Stosunek heretyków i schizmatyków do Kościoła w świetle <i>Mystici Corporis</i>	1 godz. tyg.
	— Prymat papieżstwa (w. VII—VIII)	3
	— seminarium	2
ks. E. Kopeć	— Zmartwychwstanie Chrystusa jako motyw wiarygodności chrześcijaństwa	2
	— Metodologia teologii fundamentalnej	1

Ponadto obowiązywały odtąd słuchaczy sekcji wykłady ogólne z teologii dogmatycznej, moralnej, egzegezy Starego i Nowego Testamentu, teo-

logii biblijnej oraz zalecone z filozofii przyrody, teodycei, biologii i psychologii religii.

Rok akad. 1958/59 — I, II semestr

ks. B. Waczyński	— Spór focjański w Konstantynopolu	1 godz. tyg.
	— Teologia porównawcza	1
	— seminarium	2
ks. E. Kopeć	— Jezus Chrystus w krytyce nowoczesnej	2
	— seminarium	2
ks. St. Nagy	— Eklezjologia	2
ks. T. Chodźdło	— Historia religii	2
	— Etnologia religii	1
ks. J. Majkowski	— Psychologia religii	2

Rok akad. 1959/60 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Zagadnienia wybrane z filozofii religii	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Boskie ustanowienie Kościoła	2
ks. T. Chodźdło	— Wybrane zagadnienia z historii religii	2
	— Wybrane zagadnienia z etnologii religii	2
ks. B. Waczyński	— Prymat biskupa Rzymu	1
ks. St. Łach	— Inspiracja Pisma św.	1
ks. J. Majkowski	— Psychologia religii	1

Seminaria prowadzą odtąd ks. E. Kopeć i ks. T. Chodźdło, proseminarium ks. St. Nagy.

Rok akad. 1960/61 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Problematyka historyczności Chrystusa	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Metoda not i inne metody eklezjologii	2
ks. T. Chodźdło	— Wybrane zagadnienia z historii religii	2
	— Wybrane zagadnienia z etnologii religii	2
ks. B. Waczyński	— Prymat papieski na tle sporów focjańskich	1

Rok akad. 1961/62 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Problematyka cudu we współczesnej literaturze teologicznej	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Uzasadnienie boskości posłannictwa Kościoła argumentem ze znamion	2
ks. T. Chodźdło	— Wybrane zagadnienia z historii religii	2
	— Wybrane zagadnienia z etnologii religii	2
ks. B. Waczyński	— Stosunek niekatolików do Kościoła	1
ks. St. Łach	— Fakt i natura natchnienia	1

Rok akad. 1962/63 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Problematyka objawienia chrześcijańskiego	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Wybrane zagadnienia z metodologii eklezjologicznej	2

ks. T. Chodźdło	— Wybrane zagadnienia z historii religii	2 godz. tyg.
	— Wybrane zagadnienia z etnologii religii	2

Rok akad. 1963/64 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Historyczność Chrystusa	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Założenie Kościoła	2
ks. T. Chodźdło	— Historia religii	2
	— Etnologia religii	2
ks. Cz. Bartnik	— Historia zbawienia u Leona Wielkiego	2
ks. B. Waczyński	— Ruch ekumeniczny	1

Po reorganizacji studiów specjalistycznych od roku akad. 1963/64 tylko rok I zobowiązany był ponadto słuchać wykładów z teologii dogmatycznej, moralnej, egzegezy Starego i Nowego Testamentu oraz wykładu ogólnego z teologii fundamentalnej.

Rok akad. 1964/65 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Problematyka poznawalności cudu	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Katolicka nauka o Tradycji	2
ks. T. Chodźdło	— Historia religii	2
	— Etnologia religii	2
ks. M. Jaworski	— Filozofia religii	1
ks. Cz. Bartnik	— Historia zbawienia w źródłach biblijnych	1
ks. B. Waczyński	— Ekumenizm	1

Rok akad. 1965/66 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Świadczenia N. Testamentu o zmartwychwstaniu Chrystusa	2 godz. tyg.
ks. St. Nagy	— Hierarchia w Kościele pierwotnym	2
ks. T. Chodźdło	— Etyka ludów pierwotnych	2
	— Etnologia religii	2
ks. Cz. Bartnik	— Problematyka historyczna w apologetyce	1
ks. B. Waczyński	— Ekumenizm	1

Rok akad. 1966/67 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Przedmiot formalny apologetyki	2
ks. St. Nagy	— Via notarum — zarys dziejów i argumentacja	2
ks. T. Chodźdło	— Zarys historii religii	2
	— Religie hinduskie i buddyzm	2
ks. R. Łukaszyk	— Wybrane zagadnienia z filozofii religii	1
ks. Cz. Bartnik	— Metoda historyczna w apologetyce	1

Rok akad. 1967/68 — I, II semestr

ks. E. Kopeć	— Kryteria objawienia	2
ks. St. Nagy	— Stara i nowa wizja Kościoła oraz problematyka jego ustanowienia	2

ks. T. Chodzidło	— Wstęp do religioznawstwa i zarys historii religii	2 godz. tyg.
	— Religie świata: islam, religie ludów pierwotnych	2
ks. R. Łukaszyk	— Zagadnienia istoty religii	1
ks. B. Waczyński	— Historia ekumenizmu	1

IV DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-TWÓRCZA ¹¹³

Naukowo-twórcza działalność sekcji układała się w omawianym półwieczu niejednolicie. W okresie międzywojennym ograniczała się zasadniczo do pracy na seminariach naukowych, gdyż niewielu absolwentów studium licencjackiego podejmowało pisanie prac magisterskich czy też doktorskich (licencjackich prac bowiem wtedy nie pisano), a to z tego powodu, iż Uniwersytet nie posiadał do r. 1938 prawa nadawania tytułów magistra czy też doktora teologii. Po uzyskaniu jednak tych praw nie można było jeszcze w roku akad. 1938/39 rozwinąć na szerszą skalę działalności twórczej, gdyż przeszkodziła temu przerwa wojenna. Dopiero po r. 1945 działalność naukowo-twórcza sekcji stopniowo się rozwija. O ile w latach 1946—1958 napisano 15 prac magisterskich, 15 licencjackich i 9 rozpraw doktorskich, to w ostatnim 10-leciu istnienia sekcji notujemy 57 prac magisterskich, 40 licencjackich, 10 doktorskich oraz 3 prace habilitacyjne. Aby pokrótce zobrazować działalność twórczą, nie wystarczy zadowolić się zestawieniem cyfr, ale trzeba zwrócić uwagę na stronę treściową pisanych w tym okresie prac naukowych. W tym celu zostaną przedstawione w porządku chronologicznym prace magisterskie i licencjackie pisane na sekcji bez podziału na przynależność do katedr. Następnie zostaną pokrótce omówione problematyka i treść prac doktorskich i habilitacyjnych.

1. PRACE MAGISTERSKIE

Dopiero w ostatnim 10-leciu, po wprowadzeniu kursu zwyczajnego na Wydziale Teologii, zaistniała możliwość uzyskiwania magisteriów z teologii (pozalicencjackich). W tym też czasie napisano następujące prace magisterskie:

¹¹³ Jako materiał źródłowy do tego rozdziału posłużyły protokoły egzaminów magisterskich i licencjackich, ponadto prace doktorskie i recenzje wspomnianych prac zdeponowane w Archiwum Wydziału Teologicznego lub znajdujące się w aktach bieżących. Szczegółowe omówienie działalności naukowej sekcji za dwudziestolecie 1944—1964 zob.: E. Kopeć, *Sprawozdanie z działalności naukowej sekcji teologii fundamentalnej*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 8 (1965), z. 3, s. 12—15.

- ks. Henryk Zieliński — *Nauka Stanisława Hozjusza o prymacie papieża*
- ks. Edmund Flemming — *Nauka św. Ireneusza o episkopacie i prymacie*
- s. Kinga Strzelecka — *Chorał gregoriański jako czynnik religijnego przeżycia w świetle filozofii neotomistycznej*
- ks. Zygmunt Szafran — *Chrześcijaństwo w apologetycznej myśli św. Justyna*
- Bogumiła Osicka — *Zagadnienie uczestnictwa laikatów w uprawnieniach hierarchicznych według Karla Rahnera*
- ks. Jan Pasierbek — *Zagadnienie teologicznej interpretacji przyrody we współczesnej filozofii polskiej*
- ks. Stanisław Bzowski — *Nauka Jana Urbana o znamionach Kościoła prawdziwego*
- Teresa Dziarska — *Jurysdykcyjna władza papieża według św. Tomasza z Akwinu*
- s. Janina Kozińska — *Bp Karol Niedziałkowski jako apologeta*
- ks. Zbigniew Stępczyński — *Nauka ks. Hieronima Powodowskiego o znakach prawdziwego Kościoła*
- s. Józefa Rolek — *Udział Polaków w Zjazdach Welehradzkich jako wyraz ekumenicznych dążeń polskiego katolicyzmu*
- ks. Henryk Tukay — *Koncepcja cudu w twórczości Jana Hessena*
- s. Irena Skibicka — *Problem ustroju Kościoła w encyklice „Mystici Corporis Christi”*
- s. Marianna Belniak — *Geneza i pierwotna koncepcja ekumenizmu Zjazdów Welehradzkich*
- ks. Marian Rusecki — *Elementy apologetyki personalistycznej u Jean Mouroux*
- ks. Stanisław Kowalczyk — *Droga dojścia do kontemplacji według Sri Swamina Siwamandy*

Barbara Jeske

— *Istota i wartość dowodowa argumentu ze znamion według J. C. Fentona*2. PRACE LICENCJACKIE ¹¹⁴

W okresie powojennym w latach akad. 1946—1958 tematyka prac licencjackich kształtowała się różnorodnie. Częściowo była uzależniona od osobistych zainteresowań słuchacza, częściowo zaś od ukierunkowania badań kierowanych przez profesora, o czym świadczą prace podane niżej w układzie chronologicznym:

- ks. Kazimierz Głowacki — *Studium apologetyczne o wskrzeszeniu Łazarza*
- ks. Eugeniusz Tomaszewski — *Pierwsze słowa Matki Bożej w Piśmie św.*
- ks. Józef Tatarczak — *Tło historyczno-teologiczne nauki St. Hozjusza o prymacie*
- ks. Jan Kabziński — *Rozwój i metoda badań postaw religijnych u dziecka*
- ks. Piotr Granatowicz — *Metropolita Stefan Jaworski i jego dzieło „Kam'esz v'ery” na tle ówczesnej epoki*
- ks. Józefat Romanek — *Leon Kreuza i jego „Obrona Jedności” cz. I*
- ks. Stanisław Nagy — *Hierarchia kościelna u św. Klementa Rzymskiego*
- ks. Jan Pankiewicz — *Życie i działalność apologetyczna ks. Jakuba Wujka*
- ks. Zygmunt Król — *Życie i działalność pisarska ks. Mariana Morawskiego TJ*
- ks. Edmund Rosieński — *Teologiczno-apologetyczna praca Hermanna Schella na tle współczesnych mu prądów*
- ks. Zbigniew Pałejko — *Ks. Piotr Semenenko i jego filozofia jako podstawa ideologiczna nauki o podmiocie władzy w Kościele*
- ks. Czesław Bartnik — *Romano Guardiniego próba nowej metody fenomenologicznej*

¹¹⁴ Należy dodać, że na podstawie tych prac uzyskiwano zarówno stopień magistra, jak i licencjata teologii.

- ks. Tomasz Bielski — *Dzieje świata w historiozofii Sotowiewa*
- ks. Aleksander Bystry — *Problematyka stosunku rozumu i nauki do religii w „Wieczorach nad Lemanem”*
- ks. Tadeusz Kłak — *Bóg w poglądach i przeżyciach religijnych młodzieży środowiska lubelskiego. Próba zastosowania metody psychologiczno-religijnej w apologetyce*

W ostatnim natomiast 10-leciu (1958—1968), które nazwać by można najbardziej owocnym czasem zarówno ze względu na liczebność prac, jak i na dość szeroką skalę zainteresowań badawczych ich autorów, powstały następujące prace licencjackie:

- ks. Stanisław Siwiec — *Przeżycia religijne więźniów w niemieckich obozach koncentracyjnych w świetle polskiej literatury obozowej*
- ks. Tadeusz Czyż — *Znaczenie personalistycznej koncepcji aktu wiary Jean Mouroux dla apologetyki współczesnej*
- ks. Czesław Holecki — *Prymat papieża w Kościele na tle eklezjologii św. Augustyna*
- ks. Czesław Gruszka — *Krytyka religii według Ludwika Feuerbacha*
- ks. Czesław Teklak — *Personalistyczna koncepcja wiary G. Marcela i jej wartość dla apologetyki*
- ks. Bolesław Gielata — *Problem istoty religii we współczesnej polskiej literaturze religioznawczej*
- ks. Aleksy Świątko — *Stosunek władzy biskupiej do papieskiej w nauce o. Piotra Semeneki*
- ks. Benon Schirmer — *Metoda synkretyczna w apologetyce Hermanna Schella*
- ks. Teodor Lenkiewicz — *Istotne elementy aktu religijnego według ks. Franciszka Sawickiego*

- ks. Eugeniusz Wider — *Znamiona Kościoła w polemicznej nauce o. Wacława OCD*
- ks. Romuald Łukaszyk — *Nauka o Kościele jako motyw wiarygodności w orzeczeniu Soboru Watykańskiego I*
- ks. Zygmunt Pawłowicz — *Nauka Koranu o szatanie i jej geneza*
- ks. Henryk Rykała — *Nauka Stanisława Orzechowskiego o prymacie papieża*
- ks. Paweł Socha — *Idea nowego objawienia w gminie qumrańskiej*
- ks. Tadeusz Miksa — *Koncepcja apologetyki „znaku” E. Masure’a*
- ks. Stefan Januszewicz — *Wiarygodność chrześcijaństwa w apologetycznych pismach Emila Bougaud*
- ks. Jan Chmista — *Apostolska tradycja o zmartwychwstaniu Chrystusa w świetle badań Lucien Cerfaux*
- ks. Edward Perczak — *Zagadnienie praobjawienia w pracach naukowych Wilhelma Schmidta*
- ks. Henryk Chylewski — *Idea historii zbawienia jako podstawa chrystologii Nowego Testamentu w interpretacji Oscara Cullmanna*
- ks. Stanisław Grzechowiak — *Apologetyka intelektualistyczna w ujęciu Ambrożego Gardeila*
- ks. Antoni Strycharz — *Apologetyka integralna Ambrożego de Poulpiquet*
- ks. Henryk Hallada — *Poglądy A. Dupont-Sommerra o Jezusie przedchrześcijańskim w świetle źródeł qumrańskich*
- ks. Erwin Madecki — *Monoteizm pigmejów afrykańskich w świetle badań Paula Schebesty*
- ks. Jan Lasek — *Teoria apologetyki totalnej w ujęciu Wincentego Kwiatkowskiego*
- ks. Marian Nalepa — *Wiara międzyosobowa jako forma poznania w ujęciu Augusta Brunnera*

- ks. Jan Palusiński — *Nauka Pawła Włodkowica o władzy papieża*
- ks. Józef Wróbel — *Prymat w pismach ks. Jakuba Wujka*
- ks. Stanisław Dudek — *Znamiona prawdziwego Kościoła w pismach ks. Jakuba Wujka*
- ks. Władysław Pomeranski — *Koncepcja świadectwa chrześcijańskiego u Jean Guittona*
- ks. Stanisław Rosa — *Nauka Andrzeja Frycza Modrzewskiego o soborze powszechnym*
- ks. Franciszek Sokołowski — *Problematyka cudu na Soborze Watykańskim I*
- ks. Józef Śliwka — *Istota poznania religijnego u Leona Ollé-Laprune'a*
- ks. Józef Meisel — *Personalistyczna koncepcja objawienia nadprzyrodzonego u Romano Guardiniego*
- ks. Bogdan Jaskólski — *Apologia Kościoła Chrystusowego w pismach Andrzeja Nideckiego*
- ks. Henryk Brunka — *Funkcja religii w pierwotnym społeczeństwie na podstawie badań Bronisława Malinowskiego*
- ks. Józef Kras — *Nauka ks. Stanisława Sokołowskiego o prymacie na tle jego eklezjologii*
- ks. Kazimierz Wawrzyczek — *Struktura „argumentu z Pism” w apologetyce współczesnej*
- ks. Hubert Pilorz — *Problematyka cudu jako znaku w pismach Eugene Masure'a*
- ks. Czesław Matyjas — *Problematyka cudu jako znaku religijnego w pismach Jean Mouroux*
- ks. Józef Zawitkowski — *Ustrój Kościoła w pismach św. Laurentego z Brindisii*

3. PRACE DOKTORSKIE

Prawie 9 lat upłynęło od założenia Uniwersytetu Lubelskiego do chwili, kiedy powstała pierwsza praca doktorska z teologii fundamentalnej, której promotorem był kierownik katedry — ks. Piotr Kremer,

profesor zwyczajny. Od tego czasu (28 VI 1927 r.) w okresie międzywojennym napisano ich tylko 4, z których ostatnia została przyjęta przez Radę Wydziału w dniu 23 I 1937 r. Prace te były nostryfikowane na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Ponieważ jedna z nich, niestety, zaginęła w czasie działań wojennych, stąd istnieje możliwość odtworzenia treści tylko trzech pozostałych.

Ks. Michał Krzywicki, *Prymat papieski a Kościoły wschodnie w okresie nestorianizmu* (ss. V+107) — promotor: ks. prof. Piotr Kremer.

Autor zbiera i interpretuje w swej pracy źródła okresu nestorianizmu, z których wynika, że Kościół wschodni uznawał prymat papieski w obecnym rozumieniu teologii katolickiej. W uzasadnieniu prymatu na pierwszym miejscu powoływał się Krzywicki na dowody pochodzące ze środowiska przedstawicieli teologii Wschodu. We wstępie wprowadza autor czytelnika w problematykę historyczną pracy określając stosunek Wschodu do prymatu na tle starożytności chrześcijańskiej. Rozdział pierwszy zawiera omówienie przejawów prymatu papieskiego w stosunkach Wschód—Rzym aż do Soboru Efeskiego oraz genezę herezji Nestoriusza i zachowane z tegoż okresu świadectwo Wschodu na korzyść prymatu papieża. W rozdziale drugim zajmuje się tym zagadnieniem w okresie trwania soboru, a w trzecim w okresie zażegnania schizmy. Wnioski, do jakich doszedł, sumuje w rozdziale ostatnim. Na podstawie zanalizowanych przejawów wiary na Wschodzie w okresie nestorianizmu stwierdza, że w tym okresie Wschód uważa papieża nie tylko za następcę św. Piotra, ale uznaje jego głos w sprawach wiary za decydujący, przyznając mu równocześnie władzę jurysdykcyjną w Kościele.

Ks. Henryk Hlebowicz, *Nauka o jedności Kościoła u św. Jana Chryzostoma* (ss. XXVII+190) — promotor: ks. prof. Piotr Kremer.

Autor wychodzi z założenia zawartego w encyklice Piusa XI *Mortalium animos*, że dzieło pojednania Kościołów wschodnich z Kościołem rzymskim trzeba oprzeć na pojęciu jedności Kościoła pierwszego stulecia chrześcijaństwa. Stąd aktualność przedstawionego w pracy problemu. Pierwsza część pracy zawiera krótkie, lecz wyczerpujące omówienie pojęcia jedności Kościoła według współczesnej teologii katolickiej, uwzględniając także poglądy teologów prawosławnych, by możliwie bezstronnie zbliżyć się do nauki wspólnego nam Ojca — Jana Chryzostoma. Ponieważ nauka Chryzostoma jest jednym z ogniw poprzedzających tradycję, stąd istnieje uzasadniona konieczność przedstawienia poglądów starochrześcijańskich na jedność Kościoła sprzed r. 380, co też autor uwzględnia w tejże części pracy. Jedność Kościoła w wierze to temat następnej części, gdzie znajdują omówienie takie zagadnienia, jak: jedność ludu w wyznawaniu wiary i pasterzy w nauczaniu ludu, a także cechy tej jedności, jakie wyprowadza autor w oparciu o analizę myśli Jana Chryzostoma o herezjach. Tematem trzeciej części pracy jest jedność społeczna Kościoła. Tutaj analizuje autor poglądy Chryzostoma na jedność przez udział w członkostwie Kościoła, na władzę rządzenia jako czynnik konieczny jedności społecznej oraz wyprowadza z nauki Jana o schizmie wnioski dla rozwiązania problemu swej pracy. W części ostatniej zaś omawia poglądy Jana na jedność mistyczną Kościoła. W zakończeniu daje krótkie porównanie nauki Jana o jedności Kościoła z poglądami teologów katolickich i prawosławnych na ten temat.

Ks. Stanisław Cieślík, *Siła dowodowa cudu* — promotor: ks. prof. Piotr Kremer.

(Praca zaginęła w czasie okupacji niemieckiej).

Ks. Marcin Wojciechowski, *Nieomyślność Kościoła Chrystusowego według A. S. Chomiakowa i jego zwolenników* (ss. VIII+166)¹¹⁵ — promotor: ks. prof. Piotr Kremer.

Autor uważa, że poglądy eklezjologiczne Chomiakowa, dotyczące zwłaszcza nieomyślności Kościoła, wywarły wpływ na teologów wschodnich XIX i XX w., dlatego tematu swej pracy nie traktuje w oderwaniu od całej jego eklezjologii. W pierwszej części zestawia więc zasadnicze elementy nauki o Kościele, mianowicie o jego boskim pochodzeniu, fazach istnienia, hierarchii, a wreszcie przedstawia poglądy tegoż teologa na istotę, jedność i widzialność Kościoła wraz z warunkami przynależności do niego. W drugiej części zajmuje się autor nauką Chomiakowa o nieomyślności Kościoła. W jego poglądach co do źródła nieomyślności wymienia Boga jako przyczynę sprawczą oraz miłość wzajemną bliźniego wraz z łaską Bożą jako przyczyny bezpośrednie tej nieomyślności. Nauka Chomiakowa o istocie i podmiocie nieomyślności zawarta została w rozdziale trzecim. Chomiakow jest zdania, że nie jednostka i hierarchia, ale cały Kościół jest podmiotem nieomyślności, i podkreśla szczególną rolę soborów powszechnych w nieomyślności Kościoła. Autor w oparciu o te i inne poglądy dochodzi do wniosku, że według Chomiakowa sobory dopiero wtedy są podmiotem nieomyślności, jeżeli wyrażają wiarę wiernych całego Kościoła i przez nich zostały potwierdzone. Źródłem takiego poglądu — zdaniem autora pracy — było zbyt subiektywne rozumienie Orędzia Patriarchów Wschodnich, uważające lud za jedyne stróża prawosławia. Na tej więc podstawie wysuwa autor wniosek, że pogląd Chomiakowa, iż lud jest podmiotem nieomyślności Kościoła, był punktem wyjścia dla zbudowania jego systemu eklezjologicznego.

Po kilkuletniej przerwie, już w okresie powojennym, powstaje w pierwszym 10-leciu (1947—1957) 9 prac doktorskich, pisanych pod kierownictwem ks. prof. Bolesława Radomskiego:

Ks. Eugeniusz Tomaszewski, *Nauka o Kościele według mariawitów* (ss. X+94) — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Autor omawia we wstępie do pracy historię kościoła mariawickiego, literaturę źródłową oraz wskazuje na ewolucję w nauce mariawickiej od nastawienia starokatolickiego ku nastawieniu protestanckiemu. W pierwszym rozdziale przedstawia naukę mariawicką o Kościele, mianowicie: pojęcie Kościoła, jego cechy i organizację, oraz poglądy mariawitów na prymat papieża. W takim samym układzie rozważa w rozdziale drugim stosunek tej nauki do nauki katolickiej, w trzecim zaś omawia jej stosunek do doktryn starokatolickiej i protestancko-liberalnej.

Ks. B. Radomski w swej recenzji stwierdza, że autor przedstawił w sposób naukowy mariawicką naukę o Kościele oraz rozwiązał problem jej etiologii i podał jej charakterystykę. Jest to pierwsza naukowa praca w tej dziedzinie w literaturze

¹¹⁵ Praca ta została w całości publikowana — zob.: M. Wojciechowski, *Nieomyślność Kościoła Chrystusowego według A. S. Chomiakowa i jego zwolenników*, Lublin 1938, ss. 187.

katolickiej. Ponadto autor uchylił wysuwany pod adresem katolicyzmu polskiego zarzut, jakoby negatywne stanowisko wobec mariawityzmu świadczyło o antyintelektualnym nastawieniu ze strony katolików.

Ks. Józef T a t a r c z a k, *Stanisława Hozjusza nauka o Tradycji* (ss. X+124)¹¹⁶ — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Autor opracował całość materiału dotyczącego problemu Tradycji u Hozjusza i stworzył możliwie pełną syntezę na ten temat. W rozdziale pierwszym omówił naukę o Tradycji u teologów katolickich piszących przed Hozjuszem (na wynikach tych teologów oparł swą naukę o Tradycji Sobór Trydencki). W rozdziale drugim podaje poglądy Hozjusza, który Tradycję uważa za wcześniejszą od Pisma św. Nie walczy ona ze słowem Bożym, lecz stanowi źródło jego interpretacji. Treścią następnego rozdziału jest Tradycja nadprzyrodzona, będąca źródłem objawienia, w ujęciu biblijnym, patrystycznym i Magisterium Kościoła. W czwartym rozdziale natomiast przedstawia autor antyprotestancką polemikę Hozjusza odnośnie do Tradycji (głównie z Brenzem). Oryginalność Hozjusza widzi autor w tym, że podkreśla on zależność Tradycji od Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, czego nie dostrzegli odtwórcy eklezjologii hozjańskiej: Bernacki i Smoczyński.

Ks. Radomski w swej recenzji stwierdza, że dorobkiem pracy jest odkrycie przez autora zależności hozjańskiej nauki o Tradycji od Pighiusa i Peresiusa.

Ks. Józef Szczepan K r a j e w s k i, *Fausta Socyna nauka o religii objawionej* (ss. XXII+251) — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Autor pragnie skorygować apriorystyczne twierdzenie uczonych, jakoby Socyna interesowała tylko ideologia społeczna. Przedstawia więc w swej pracy jego naukę o religii objawionej. W rozdziale pierwszym wskazał na środowisko, w którym działał Faust Socyn, mianowicie na kierunki religijno-filozoficzne humanizmu w 1. połowie w. XVI oraz na idee reformacji protestanckiej, jakie zaważyły na oryginalności jego myśli religijnej i poglądów na religię objawioną. W rozdziale następnym przedstawił pojęcie religii objawionej u Socyna, uchylając twierdzenia, jakoby religia ta była w jego rozumieniu odmianą deizmu i dogmatycznego agnostycyzmu. Na podstawie badań stwierdza autor, że religia objawiona w rozumieniu Socyna jest od strony obiektywnej objawionym prawem Bożym służącym osiągnięciu życia wiecznego, od strony zaś subiektywnej jest ona posłuszeństwem okazywanym prawu Bożemu dla osiągnięcia szczęścia. Autor doszedł do wniosku, że genetycznie poważny wpływ na Socyna wywarł pośrednio Erazm z Rotterdamu, a dalej Kalwin i Zwingli, bizantynizm sekt katarycznych oraz judaistyczna etyka i teologia Boga — co omawia w rozdziale trzecim. W zakończeniu zaś autor stwierdza, że chociaż Faust Socyn grawitował niejako ku pragmatyzmowi racjonalistycznemu, ustrzegł się jednak adogmatyzmu religijnego.

Ks. Radomski podkreśla w swej recenzji, że najefektowniejszym osiągnięciem tej pracy jest zajęcie przez autora krytycznego stanowiska, w oparciu o autentyczne źródła wobec niekrytycznych poglądów Focka, Ritschla, Harnacka, Wilbura, K. Górskiego i Flatta.

Ks. Jan K a b z i ń s k i, *Motywacja wierzeń religijnych u dzieci*,

¹¹⁶ Część pracy opublikował autor — zob.: J. T a t a r c z a k, *Stanisława Hozjusza nauka o Tradycji*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 5 (1958), z. 4, s. 5—35.

w wieku przedszkolnym, katolickiego środowiska lubelskiego (ss. XVI + 174) — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Wstęp zawiera wyjaśnienie pojęć: wiara, wierzenie, mechanizm psychiczny uwierzenia religijnego, zagadnienie motywów wolitywnych u dzieci w wieku przedszkolnym, oraz definicję aktu wiary Soboru Watykańskiego I. Autor traktuje to wszystko jako punkt wyjścia do problematyki swej pracy. Zaznacza również, że stosuje w badaniach metodę pytaniami, i metodę bezpośredniego wywiadu. W rozdziale pierwszym przedstawia autor obiektywne i subiektywne przyczyny badań i dochodzenia do wyników, wskazując na poczynione udoskonalenia w tej dziedzinie. W drugim zaznacza czytelnika z treściami religijnymi ujawnionymi przez dzieci przedszkolne i wskazuje na ich źródła twierdząc, że pochodzą one wszystkie ze środowiska, w którym dziecko żyje. W trzecim natomiast, że treści te są czynnie asymilowane przez dzieci, co prowadzi do samorzutnych wypowiedzi i czynności religijnych oraz do formowania religijnych typów: uczuciowego, refleksyjnego i wolitywnego. W rozdziale czwartym ujmuje autor motywy religijnych wierzeń dzieci w pewne kategorie, w piątym zaś rozpatruje problem istnienia u małego dziecka teologicznego aktu wiary. Wyniki swych badań z poglądami psychologiczno-pedagogicznymi na ten temat zestawia w rozdziale ostatnim.

Metodycznym dorobkiem pracy autora — stwierdza ks. Radomski — jest postawienie obu aspektów, teologicznego i psychologiczno-doświadczalnego, na jednym poziomie i znalezienie sposobu ich zsyntetyzowania w monolityczną całość. Dotychczas bowiem fachowe prace teologiczne na ten temat traktowały nienaukowo kwestie psychologiczne, psychologiczne zaś nie uwzględniały wymogów teologicznych naturalizując zjawiska religijne. Ks. J. Pastuszka natomiast pisze, że praca jest oryginalna, a nawet pionierska, choć autor oparł się głównie na teorii Girgensohna. Nie trzyma się jednak niewolniczo cudzych wzorów, lecz kroczy swoją drogą.

Ks. Stanisław Nagy, *Urząd Nauczycielski w Kościele pierwotnym* (ss. X + 244)¹¹⁷ — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Autor podjął opracowanie tego problemu, by dać odpowiedź niekatolickiej krytyce wysuwającej zarzut, że w pierwszych dziesiątkach lat istnienia chrześcijaństwa obserwuje się odejście od myśli Chrystusa co do struktury ustanowionego przezeń Kościoła. Rozdział pierwszy poświęca autor zagadnieniu Urzędu Nauczycielskiego we współczesnym powstającym chrześcijaństwu judaizmie. Problem podany w tytule pracy analizuje autor w rozdziałach następnych na tle dziejów gminy jerozolimskiej i pracy apostołów na terenie Palestyny (r. 34—45), w czasie działalności misyjnej św. Pawła (45—68) oraz w okresie działalności Ojców apostołskich (68—120). W oparciu o źródła dochodzi do wniosku, że w Kościele pierwotnym istniał Urząd Nauczycielski jako instytucja odpowiedzialna za głoszenie nauki objawionej i głoszenie to sobie tylko rezerwuje. Istnieje u nich świadomość, że mają nie tylko prawo, ale obowiązek głoszenia i strzeżenia powierzonego im przez Chrystusa objawienia. Głównymi organami tego urzędu są apostołowie i oni powołują kerygmatyków do przyjęcia tej godności. Taki pogląd

¹¹⁷ Praca została w większej części opublikowana — zob.: St. Nagy, *Prezbiterzy w pierwotnej gminie jerozolimskiej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 8 (1961), z. 1, s. 5—22; tenże, *Hierarchia kościelna w okresie misyjnej działalności św. Pawła*, tamże, 11 (1964), z. 2, s. 55—79; tenże, *Hierarchia kościelna w ostatnim okresie życia św. Pawła*, tamże, 13 (1966), z. 2, s. 24—44.

istnieje nieprzerwanie w okresie będącym przedmiotem badań autora. Równocześnie autor rzuca nową koncepcję dotyczącą podziału hierarchii w tym okresie wykazując, że wyrazy prezbiter i episkop nie są synonimami; w dokumentach bowiem na oznaczenie hierarchii lokalnej używa się albo wyrazu prezbiter, albo dwu wyrazów — episkop i diakon.

Ks. Radomski w recenzji stwierdza, że praca w oryginalny sposób rozwiązuje skomplikowane zagadnienie prezbiterów i episkopów w Kościele pierwotnym, ukazuje proces kształtowania się godności biskupa w okresie przejścia od Kościoła apostołskiego do Kościoła poapostołskiego i daje wartościowe spojrzenie na problem Urzędu Nauczycielskiego w całokształcie funkcji apostołskich.

Ks. Bogumił E f n e r, *Świętego Bazylego Wielkiego nauka o Kościele* (ss. X+185)¹¹⁸ — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Dotychczas błędnie twierdzono, np. Batiffol, Schäffer, Wittig, że w nauce św. Bazylego o Kościele brak twierdzeń o prymacie biskupa Rzymu, a to dlatego — jak stwierdza autor — ponieważ nie uwzględniono wyczerpująco źródeł. Na początku więc ustala autor spis autentycznych pism biskupa z Cezarei, zbijając przy tym odosobniony pogląd Schäffera w tej sprawie. W kolejnych rozdziałach omawia poglądy Bazylego na Kościół, jako Ciało Chrystusowe, na przyczynę sprawczą Kościoła, jaką jest sam Chrystus, dzięki któremu Kościół wzrasta i rozwija się, oraz na rolę Ducha Świętego w dziele uświęcenia Kościoła. W drugiej części rekonstruuje naukę Bazylego o członkach Kościoła, stopniach hierarchicznych i o prymacie biskupa Rzymu.

Praca ta jest pierwszą obszerniejszą monografią eklezjologii św. Bazylego — stwierdza w recenzji ks. Radomski. Chociaż autor w swym poglądzie na stosunek Bazylego do papieżstwa idzie drogą wytyczoną przez Grumela, nie ogranicza się jednak do ogólników, jak to czynią znani autorzy, lecz szczegółowo i źródłowo dochodzi do wniosku, że Bazyli wiarę Rzymu uznaje za wzorzec wiary dla Kościoła powszechnego, że uznaje jego prymat w wierze pociągający za sobą prymat miłości czynnej wobec całego Kościoła, a biskupa Rzymu za mającego prymat jurysdykcyjny nad całym Kościołem. Daje również cenne uwagi krytyczne o jednostronności traktowania tematu przez Batiffola, Schäffera, Wittiga i Merscha.

Ks. Henryk B o g a c k i, *Nauka św. Hieronima o Kościele* (ss. XII+161)¹¹⁹ — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

Autorzy współcześni podają za Harnackiem, że św. Hieronim nie odegrał w historii dogmatów żadnej roli. W oparciu o fragmentaryczne wypowiedzi św. Hieronima o Kościele autor odtwarza w swej pracy jego eklezjologię. W rozdziale pierwszym przedstawia koncepcję św. Hieronima o ustanowieniu i celu Kościoła zwracając jednocześnie uwagę, że św. Doktor zbyt rygorystycznie traktuje zasadę

¹¹⁸ Część pracy opublikował autor — zob.: B. E f n e r, *Prymat papieża w eklezjologii św. Bazylego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 8 (1961), z. 2, s. 5—44.

¹¹⁹ Autor opublikował treść pracy w trzech artykułach — zob.: H. B o g a c k i, *Nauka św. Hieronima o prymacie św. Piotra i biskupów rzymskich*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 5 (1958), z. 3, s. 5—26; tenże, *Kościół jako Ciało Mistyczne według św. Hieronima*, tamże, 5 (1958), z. 4, s. 37—53; tenże, *Teoria św. Hieronima o pochodzeniu biskupstwa monarchicznego*, „Collectanea Theologica”, 35 (1964) 5—38.

extra Ecclesiam nulla salus. W rozdziale drugim w oparciu o wnioski wpływające z jego zachowania się w czasie schizmy antiocheńskiej oraz innych wydarzeń tamtego okresu odtwarza autor poglądy Hieronima na prymat papieża. W trzecim rozdziale przedstawia jego poglądy na temat władzy biskupa w Kościołach lokalnych poruszając problem: „monarchiczność czy kolegialność” Episkopatu Kościoła pierwotnego; w czwartym zaś pogląd Hieronima na Kościół jako Ciało Chrystusa.

Przyczynkowość tej pracy polega na zestawieniu po raz pierwszy całego materiału eklezjologicznego św. Hieronima, na przedstawieniu oryginalnej hipotezy o pochodzeniu biskupstwa monarchicznego w myśli św. Doktora oraz scharakteryzowaniu jego eklezjologii — pisze w recenzji ks. Radomski.

Ks. Edmund Rosieński, *Marcina Kromera nauka o Kościele* (ss. XIV+158)¹²⁰ — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski.

W pracach najnowszych o Marcynie Kromerze uwzględniano tylko zagadnienia historyczne i kulturowe, a pomijano religijne. Autor jako pierwszy podjął się opracowania myśli teologicznej, zwłaszcza eklezjologicznej, Kromera. Opracowując w rozdziale pierwszym pojęcie Kościoła u Kromera, autor stwierdza, że mówi on najpierw o tzw. Kościele natury, którego prorokami są Hermes, Trismegistos i Sybilla, o Kościele Starego Testamentu, a potem o Kościele założonym przez Chrystusa dopiero po wniebowstąpieniu. Do tego Kościoła należą święci i grzesznicy, których głową jest Chrystus, a ożywcielem Duch Święty. W rozdziale drugim omawia autor stosowaną przez Kromera w dowodzeniu prawdziwości Kościoła metodę *via notarum*, w trzecim zaś przedstawia jego poglądy na Kościół jako na społeczność hierarchiczną, w czym Kromer przeciwstawia się Modrzewskiemu, Gallowi, Krowickiemu i Seklucjanowi. Autor podkreśla poprawność źródłową eklezjologii Kromera, zwłaszcza w dowodzeniu prymatu papieża. Rozdział ostatni zawiera naukę Kromera o Urzędzie Nauczycielskim Kościoła.

Ks. Radomski w recenzji stwierdza, że jest to pierwsza praca monograficzna o eklezjologii Kromera w piśmiennictwie światowym, zważywszy fakt, że polemika Kromera z adwersarzami ceniona była w jego epoce również i za granicą.

Ks. Czesław Bartnik, *Romano Guardini jako apologeta chrześcijaństwa i Kościoła w pracach dla Niemieckiego Ruchu Młodzieżowego* (ss. XXXI+236)¹²¹ — promotor: ks. prof. Bolesław Radomski (po jego śmierci ks. doc. Wincenty Granat).

We wstępie daje autor przegląd metod stosowanych w apologetyce zamieszczając uwagę, że Romano Guardini stosuje metodę fenomenologiczną łączącą elementy subiektywne z obiektywnymi. Uwarunkowanie apologetycznej twórczości Guardiniego widzi autor w strukturze przeżyć młodzieżowego ruchu niemieckiego — co przedstawia w pierwszej części swej pracy. Część następna zawiera omówienie sposobów oddziaływania Guardiniego na korygowanie mylnych poglądów i niewłaściwych dążeń charakterystycznych dla tego ruchu. Próbę systematyzacji jego metody apologetycznej podejmuje autor w części trzeciej rozważając kolejno filo-

¹²⁰ Opublikowana w części — zob.: E. Rosieński, *Marcin Kromer*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 6 (1959), z. 2, s. 99—134.

¹²¹ Autor opublikował część pracy w streszczeniu — zob.: Cz. Bartnik, *Romano Guardini jako apologeta katolickiego życia w swoich pismach dla niemieckiego ruchu młodzieżowego (1911—1926)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 4 (1957), z. 4, s. 93—115.

zoficzne podstawy tej metody oraz jej ogólny zarys. Referując guardinowską filozofię bytu podkreśla, że dojrzeć w niej można przede wszystkim problem żywego konkretnego, filozofię przeciwieństw oraz dwie odmiany poznania umysłowego: racjonalną i intuicyjną. Oryginalność tej metody widzi autor w tym, że Guardini zastosował koncepcję żywego konkretnego do rzeczywistości chrześcijańskiej w formie wykończonego niemal systemu. Tej metodzie nadaje ks. Bartnik nazwę „metoda witalistyczna”

Recenzent — ks. Krześniak — widzi oryginalność pracy w tym, że autor wziął za przedmiot swych badań dziedzinę dotąd nie opracowaną i trudną, porządkując systematycznie materiał badawczy.

Ostatnie dziesięciolecie (1958—1968) to okres, w którym skala tematyki prac doktorskich oraz promotorów prac odznacza się różnorodnością, zaś ich liczebność jest w historii teologii fundamentalnej na KUL-u największa. W tym dziesięcioleciu powstały następujące prace:

Ks. Tomasz Bielski, *Eklezjologia Włodzimierza Siergiejewicza Sołowiewa* (ss. XXVII+157)¹²² — promotor: ks. zast. prof. Bogusław Waczyński.

We wstępie zestawia autor charakterystyczne cechy trzech kierunków oceniających krytycznie pracę Sołowiewa. Jedni uważają jego naukę za ortodoksyjną z punktu widzenia prawosławnego, drudzy widzą w nim obrońcę katolickiej nauki o prymacie papieskim, jeszcze inni twierdzą, że poglądy Sołowiewa odbiegają bardzo zarówno od teologii katolickiej, jak i prawosławnej. Podejmując więc krytyczną ocenę eklezjologii Sołowiewa rozwija autor jego założenia metodologiczne, logiczne i metafizyczne w rozdziale pierwszym, w drugim zaś i trzecim przedstawia jego myśl eklezjologiczną.

Nie jest to jednak tylko studium o eklezjologii Sołowiewa w sensie ścisłym, ale ponadto wierne i systematyczne zebranie jego poglądów na Kościół z dziewięciu tomów rozpraw i trzech tomów listów, i to na tle filozoficznego i teofizycznego systemu Sołowiewa — stwierdza recenzent pracy, podkreślając równocześnie zasługę autora w samodzielnej i krytycznej ocenie tych poglądów (ks. B. Waczyński).

Ks. Aleksander Bystry, *Obrona zgodności wiary z wiedzą w pismach ks. Mariana Morawskiego TJ (seniora)*, (ss. 151) — promotor: ks. doc. Feliks Gryglewicz.

We wstępie uzasadnia autor aktualność przedmiotu pracy dla współczesnego myślenia filozoficznego. Po zarysowaniu klimatu umysłowego Polski po powstaniu styczniowym (rozdział I) omawia na tym tle życie i twórczość ks. Morawskiego. W dwóch następnych rozdziałach przedstawia jego poglądy na stosunek wiary do nauk przyrodniczych i do nauk historycznych. Rozdział czwarty przynosi krytyczną analizę i ocenę metody obrony przez ks. Morawskiego zgodności rozumu z wiarą.

Ks. Granat w swej recenzji stwierdza, że autor w oparciu o drukowane i rękopi-

¹²² Część pracy została opublikowana — zob.: T. Bielski, *Eklezjologia W S. Sołowiewa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 7 (1960), z. 2, s. 71—88.

piśmienne źródła, które pracowicie zanalizował, wydobyl i ocenił krytycznie cenne myśli ks. Morawskiego dotyczące poruszonego w pracy problemu.

Ks. Bernard Piepiórka, *Koncepcja Maurice Goguela o psychogenicznym charakterze wiary w zmartwychwstanie Chrystusa w świetle źródeł* (ss. XVIII+218) — promotor: ks. doc. Feliks Gryglewicz.

M. Goguel stworzył najbardziej całościową teorię o zmartwychwstaniu Chrystusa, którą w latach 1923—1950 wyłożył w licznych publikacjach. Poglądów tych nie poddano dotychczas krytycznej analizie i systematycznej konfrontacji ze źródłami Nowego Testamentu. Lukę tę wypełnia rozprawa. W pierwszej części pracy zreferował autor poglądy Goguela na temat genezy i rozwoju wiary w zmartwychwstanie i zakończył je ukazaniem goguelowskiej myśli o psychogenicznym charakterze tej wiary. W części drugiej przeprowadza autor krytyczną ocenę tej koncepcji w oparciu o świadectwa wydarzeń wielkanocnych, ukazując źródła błędnej koncepcji Goguela. Widzi je w kryteriopoznawczych założeniach samej koncepcji. Założenia te bowiem cechuje — zdaniem autora — aprioryzm metodologiczny, historyczny ewolucjonizm i subiektywizm psychologiczny.

Recenzenci stwierdzają, że autor potrafił dojrzeć w pracach Goguela wiele wartościowych osiągnięć zachowując duży obiektywizm i dojrzałość własnego sądu (ks. St. Olejnik, ATK), opierając się na wynikach badań współczesnej psychologii religii. Stąd też jego studium uchodzić może za jedno z najlepszych opracowań naukowych w tej dziedzinie (ks. E. Kopeć, KUL).

Ks. Tadeusz Czyż, *Personalistyczna koncepcja cudu w apologetyce współczesnej* (ss. XVI+164) — promotor: ks. doc. Wincenty Granat.

Zarysowana w tytule problematyka nie została jeszcze opracowana ani wyłożona w wykończonej postaci. Autor nie rekonstruuje więc tutaj gotowej myśli, lecz z materiału dostarczonego w wypowiedziach poszczególnych teologów próbuje skonstruować spójną całość tej koncepcji. We wstępie przedstawia główne kierunki współczesnych dyskusji nad teorią apologetyki oraz nowsze próby systematycznego opracowania jej wewnętrznej struktury wyrosłe z założeń personalizmu teologicznego i epistemologicznego. Swe dociekania zaczyna autor w rozdziale pierwszym, gdzie omawia genezę personalistycznej koncepcji cudu przedstawiając przyczyny dalsze jej powstania (Augustyn, Tomasz i inni) wykazując jednocześnie, że współczesna teologia fundamentalna posługuje się na ogół tomistyczną koncepcją cudu. Rozdział drugi poświęca natomiast przedstawieniu pojęcia cudu w nowej, personalistycznej koncepcji, podkreślając, że cud jako znak rzeczywistości nadprzyrodzonej, którą objawia, jest narzędziem osobowego dialogu między Bogiem a człowiekiem, będąc równocześnie faktem empirycznym, który dokonuje się w kontekście religijnym. W rozdziale trzecim natomiast rozpatruje zagadnienie rozpoznawalności cudu: rozpoznanie religijne, które polega na uchwyceniu przez człowieka religijnego wewnętrznego sensu cudu jako znaku Bożego, oraz rozpoznanie naukowe, które polega na stwierdzeniu historycznej autentyczności danego zjawiska oraz jego wewnętrznego związku z kontekstem religijnym. Personalistyczną koncepcję cudu konfrontuje autor — w ostatnim rozdziale — z oficjalną nauką Kościoła wyjaśniając, że koncepcja ta jest rozwinięciem krótkich sformułowań orzeczenia Kościoła i bardziej z nimi harmonizuje niż koncepcja tradycyjna.

Ks. E. Kopeć w recenzji tej pracy podkreśla, że autor nie tylko przedstawił

aktualny stan zagadnienia, ale wskazał, jakie problemy czekają w apologetyce naukowej na rozwiązanie.

Ks. Bolesław Gielata, *Geneza pojęć religijnych u Ketów* (ss. XIV+272) — promotor: ks. doc. Wincenty Granat.

Autor podejmuje próbę wyjaśnienia pojęć religijnych u Ketów, czego dokonuje poprzez analizę całego środowiska kulturowego. W pierwszej części zgromadził więc materiał opisowy ich kultury, mianowicie nakreślił tło historyczno-kulturowe pojęć religijnych, przedstawiając kulturę materialną, społeczną i duchową Ketów oraz pojęcia bóstw, duszy ludzkiej. Ukazał także działalność szamana w ich środowisku. W drugiej zaś części podjął szczegółową analizę pojęć religijnych, by ustalić ich elementy składowe i przez to wskazać na ich strukturę. Rozpracował więc od strony treściowej pojęcie bóstwa nieba, bogini śmierci oraz główną ideę szamanizmu u Ketów. Wskazał na rolę elementu formalnego w ich pojęciach religijnych (dwie formy pojęcia boga Es, kult niedźwiedzia i innych zwierząt, szaman i wiara w mana). Uwypuklił również czynniki wpływające na połączenie elementu treściowego z formalnym. Przedstawił więc rolę czynnika antropomorfizacyjnego w samych pojęciach religijnych, czynnika aktualizacyjnego w powstawaniu pojęć, a także wpływ czynnika magicznego na pojęcia religijne. W rezultacie doszedł do następujących wniosków: Ketowie wyznają monoteizm w sensie supremacji istoty Najwyższej nad innymi bóstwami. Chcąc uzewnętrznić swoje przekonania religijne szukają takich obrazów w świecie, które by najlepiej wyrażały to przekonanie. Skoro ich otoczenie ulega zmianie, kiedy przenoszą się na inne miejsce, pojęcia religijne dziedziczone drogą tradycji stają się nieczytelne, stąd powstaje konieczność zastąpienia ich innymi — stwierdza autor w zakończeniu.

Ks. T. Chodździło w recenzji podkreśla, że pierwszą część pracy uważać należy za dobrą monografię etnograficzną o Ketach, druga zaś stanowi wartościowy przyczynek do religioznawstwa.

Ks. Czesław Teklak, *Geneza chrześcijaństwa w świetle poglądów współczesnych religioznawców marksistowskich* (ss. XVII+209) — promotor: ks. doc. Edward Kopeć.

Rozwój koncepcji pochodzenia chrześcijaństwa od klasyków marksizmu po czasy współczesne, a także współczesne teorie na ten temat — to treść krótkiego wstępu, w którym ponadto autor informuje o przewadze stosowania w swej pracy metody syntetycznej. Społeczno-polityczne i filozoficzno-religijne przyczyny powstania chrześcijaństwa to treść rozdziału pierwszego, poglądy marksistowskie na formowanie się chrześcijaństwa w okresie apokalipsy — drugiego, poglądy na temat ewolucji chrześcijaństwa w okresie Listów apostoelskich — trzeciego, oraz poglądy ich na stabilizację chrześcijaństwa w okresie Ewangelii — to treść następnego rozdziału, w którym mówi o wpływie przemian ekonomiczno-społecznych II w. na kształtowanie ideologii chrześcijaństwa, o rozwoju hierarchii i jej roli w formacji chrześcijaństwa oraz o oddziaływaniu herezji i wpływu prześladowań na jego formację — oczywiście w ujęciu marksistowskim. Marksistowską koncepcję pochodzenia chrześcijaństwa ocenia autor w rozdziale piątym, wysuwając na pierwsze miejsce uwagi krytyczne (s. 173—178), by dalej poddać krytycznej ocenie idee kierownicze wymienionych koncepcji (s. 179—187) i wreszcie skonfrontować ją z osiągnięciami naukowymi innych badaczy (s. 186—209).

Autor w oparciu o dużą znajomość literatury przedmiotu przedstawił obiek-

tywnie w swej pracy poglądy tej grupy religioznawców, które można uważać za typowe dla współczesnego marksizmu — stwierdza w swej recenzji ks. Kłósak (ATK).

Ks. Romuald Łukaszyk, *Uzasadnienie struktury władzy w Kościele w świetle badań nad Tradycją w teologii współczesnej* (ss. XXI + 239)¹²³ — promotor: ks. doc. Edward Kopeć.

Autor podejmuje próbę teologicznego uzasadnienia struktury władzy w Kościele. Podkreśla, że władza ta istnieje po to, by dokonywać tradycji rzeczywistości nadprzyrodzonej w sensie werbalnym (aplikacja objawienia) i realnym (aplikacja odkupienia), co realizuje się dzięki władzy pasterskiej, która we wspólnocie Kościoła posiada kierowniczą funkcję, uwzględniając przy tym zarówno element instytucjonalny, jak i transcendentny Kościoła. We wstępie daje autor krótki przegląd tej problematyki w teologii katolickiej i protestanckiej wskazując na ewolucję w omawianych poglądach. Rozdział pierwszy zawiera problematykę dowartościowania tradycji w teologii współczesnej, zwłaszcza protestanckiej, drugi natomiast poglądy związane z procesem formowania tradycji konstytutywnej dopracowując tzw. tradycję kierowania. W rozdziale trzecim rozpracowuje zagadnienie osobowej genezy Tradycji w ujęciu teologii biblijnej uwypuklając jej aspekt personalny zarówno w elemencie instytucjonalnym, jak i transcendentnym Kościoła apostołskiego, w czwartym zaś trzy możliwości interpretacji władzy w ujęciu teologii systematycznej. Rozdział ostatni zawiera proponowane rozwiązanie problemu. Autor uważa, że podstawą integralnego ujęcia władzy w Kościele jest tradycja kierowania, stąd też porusza tu następujące zagadnienia: tradycja słowa a władza nauczania, tradycja rzeczywistości nadprzyrodzonej a władza uświęcania, tradycja kierowania jako synteza kontynuacji posłannictwa Chrystusa w Kościele, rola tradycji i sukcesji w kontynuowaniu władzy pasterskiej.

Recenzenci podkreślają, że autor podjął problem szeroko dyskutowany we współczesnej teologii i niezwykle trudny (ks. Granat, KUL) przeprowadzając rozwiązanie zagadnienia na tle rozległego materiału porównawczego, zebranego z dzieł specjalistycznych (katolickich i protestanckich), na temat poszukiwania nowych dróg uzasadnienia władzy w Kościele; a jest to praca pionierska, otwierająca w naszym kraju również badania z dziedziny teologii ekumenicznej (ks. W. Kwiatkowski, ATK).

Ks. Stefan Januszewicz, *Struktura najwyższej władzy Kościoła w koncyliarystyczno-bazylijskich traktatach mistrzów Uniwersytetu Krakowskiego* (ss. VII + 247 + 5 tablic) — promotor: ks. doc. Edward Kopeć.

Autor porusza tu zagadnienie, jak pojmowali władzę Kościoła, w stosunku do centralistycznego i decentralistycznego kierunku eklezjologii polskiej XV w., prokoncyliaryści: Tomasz Strzemiński reprezentujący oficjalne stanowisko Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz teologowie krakowscy: Benedykt Hesse, Jan Elgot, Wawrzyniec z Raciborza i Jakub z Paradyża. W rozdziale pierwszym przedstawia historię rozwoju koncyliaryzmu w świecie od w. XII, również w środowisku krakowskim (w. XV). Rozproszone elementy ich teologicznej nauki na ten temat

¹²³ Część jednego rozdziału swej pracy autor opublikował — zob.: R. Łukaszyk, *Ewolucja interpretacji władzy w Kościele*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, 8 (1965), z. 2, s. 13—27.

zestawił w rozdziale drugim, by odtworzyć wizję Kościoła w ich ujęciu. Dochodzi do wniosku, że mistrzowie krakowscy w soborze i Chrystusie, nie zaś w papieżu, widzieli głowę i podmiot najwyższej władzy, twierdząc, że na ziemi najwyższym trybunałem jest trybunał Kościoła powszechnego. Treścią trzeciego rozdziału jest przedstawienie doktryny mistrzów krakowskich o nadrzędności władzy Kolegium Apostolskiego nad władzą Piotra. W rozdziale czwartym natomiast mówi autor o ich poglądach przemawiających za nadrzędnością Kościoła w stosunku do papieża. Porównanie zaś omawianych tez koncyliarystycznych z doktryną Kościoła na ten temat jest treścią ostatniego rozdziału.

Recenzenci stwierdzają zgodnie, że praca ta ujmuje w sposób systematyczny i naukowy nie opracowany dotąd problem zarysowany w tytule (ks. W. Kwiatkowski, ATK, ks. B. Kumor, KUL).

Ks. Stanisław Grzechowiak, *Problematyka wiarygodności we współczesnej apologetyce* (ss. XII + 233) — promotor: ks. doc. Edward Kopeć.

W swej rozprawie podejmuje autor dyskutowany aktualnie problem z zakresu naukowej struktury apologetyki. Ze wstępu dowiadujemy się szkieletowo i syntetycznie o stanie apologetyki na przełomie XIX i XX w. oraz o stanie problematyki metodologicznej w apologetyce współczesnej. Treścią pierwszego rozdziału jest tradycyjne i nowe ujęcie wiarygodności, czyli teoria wiarygodności intelektualistycznej, dorobek współczesnej teologii na odcinku genezy i struktury aktu wiary jako podstawa zmodyfikowanego spojrzenia na wiarygodność oraz istotne elementy personalistycznego ujmowania wiarygodności. Rozdział drugi poświęcił autor poznaniu wiarygodności: pewność tego poznania w ujęciu intelektualistycznym, nowe spojrzenie na podmiot tego poznania, poznanie konkretne i krytyczne w ujęciu personalistycznym. Wynikiem dowodzenia autora jest twierdzenie, że dzięki współczesnej rewaloryzacji poznania osobowego przełamano ciasny racjonalizm i skrajny intelektualizm, co sprawiło, że poznanie to jest całościowe, syntetyczne, realistyczne i egzystencjalne. W rozdziale trzecim mówi autor o wpływie wiarygodności na strukturę apologetyki intelektualistycznej, apologetyki znaku oraz apologetyki totalnej, w zakończeniu zaś zestawia podobieństwa i różnice, jakie zachodzą między omawianymi typami apologetyki.

Recenzenci są zdania, że rozprawa stanowi pierwsze i oryginalne ujęcie tematu (ks. Chodźdło, KUL), a także daje oryginalne rozwiązanie, gdyż jej autor stosuje klucz teologiczny nawet do apologetyki totalnej (ks. W. Kwiatkowski, ATK).

Ks. Marian Nalepa, *Zagadnienie struktury aktu wiary chrześcijańskiej w świetle poglądów Augusta Brunnera* (ss. XVI + 165)¹²⁴ — promotor: ks. doc. Edward Kopeć.

Przedstawienie poglądów Brunnera na strukturę aktu wiary i ich skomentowanie oraz dopracowanie zagadnień, które przez Brunnera zostały jedynie zasygnalizowane — oto cel, jaki stawia sobie autor pracy. We wstępie omawia on trzy główne typy teorii aktu wiary. Rozdział pierwszy, który zawiera analizę aktu wiary międzyosobowej w ujęciu Brunnera, jest niejako wprowadzeniem w koncepcję wiary chrześcijańskiej przez pokazanie jej filozoficznych uwarunko-

¹²⁴ Część pracy opublikowano — zob.: M. Nalepa, *Zagadnienie przedmiotu wiary u Augusta Brunnera*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 13 (1966), z. 2, s. 45—56.

wań u omawianego teologa. Treścią tego rozdziału jest analiza przedmiotu wiary międzyosobowej oraz analiza przeżycia wiary, przy czym autor wyjaśnia, na czym polega jej charakter poznawczy i egzystencjalny. Treścią następnego rozdziału jest przedmiot wiary chrześcijańskiej powiązany ściśle z wypracowaną koncepcją wiary międzyosobowej. Autor zanalizował więc wpięrow pojęcie objawienia Bożego u Brunnera, co umożliwiło mu pokazanie różnicy, jaka istnieje między przedmiotem wiary chrześcijańskiej a przedmiotem wiary międzyosobowej. W rozdziale trzecim zajmuje się aktem wiary od strony poznawczej, w ostatnim zaś omawia przymioty chrześcijańskiej wiary tak od strony przedmiotu, jak i podmiotu, czyli przeżycia. W zakończeniu stwierdza, że brunnerowska koncepcja wiary, mimo że w wielu miejscach nie dopracowana, posiada wartość metodologiczną, gdyż jest próbą całościowego spojrzenia na wiarę i jej integralnego ujęcia.

Ks. Kwiatkowski (ATK), w swej recenzji jest zdania, że autor prowadzi za Brunnerem swoje dociekania teologiczne na płaszczyźnie fenomenologicznej i egzystencjalnej oraz interpretuje źródła w sposób obiektywny.

4. PRACE HABILITACYJNE

W ostatnim dziesięcioleciu omawianego okresu na Wydziale Teologicznym KUL zostały przeprowadzone trzy habilitacje pracowników naukowych sekcji teologii fundamentalnej, którzy aktualnie wykładają poszczególne zagadnienia swej specjalności. Aby więc stworzyć pełny obraz działalności naukowo-twórczej sekcji, warto zapoznać czytelnika z tematyką wspomnianych rozpraw habilitacyjnych oraz pokrótce przedstawić ich treść.

Ks. Edward Kopeć, *Świadectwa św. Pawła o zmartwychwstaniu Chrystusa* (ss. XXI+194)¹²⁵.

Zasadniczym problemem pracy jest wyświetlenie na podstawie źródeł zagadnienia podstawowego dla tematu rozprawy — mianowicie w jakim sensie apostoł Paweł jest świadkiem zmartwychwstania Chrystusa. W rozdziale pierwszym omówiono istotne elementy pojęcia „świadek zmartwychwstania” oraz przeprowadzono kwalifikacje wyliczonych przez źródła świadków zmartwychwstania pod względem ich znaczenia apologetycznego. Następnie (rozd. II) wyjaśniono różnicę, jaka zachodzi między św. Pawłem jako świadkiem zmartwychwstania i Kolegium Dwunastu. Przy omawianiu podstawy świadectwa Pawłowego (rozd. III) przeprowadzono szczegółową polemikę ze zwolennikami tzw. wizji subiektywnej, jak również

¹²⁵ Treść pracy została opublikowana w następujących artykułach: E. Kopeć, *Apologia zmartwychwstania Chrystusa w pierwotnej kerygmie apostoelskiej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 6 (1959), z. 3, s. 57—75; tenże, *Problematyka zmartwychwstania Chrystusa w apologetyce współczesnej*, „Collectanea Theologica” 30 (1959) 83—108; tenże, *Świadkowie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 7 (1960), z. 1, s. 5—43; tenże, *Spotkanie św. Pawła z Chrystusem*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 3 (1960), z. 1, s. 45—60; tenże, *Ewangelia św. Pawła jako świadectwo o zmartwychwstaniu Chrystusa*, [W:] *Ze współczesnej problematyki biblijnej*, Lublin 1961, s. 93—113.

ze zwolennikami przeżycia mistycznego. Ostatni rozdział pracy omawia treść ewangelii Pawłowej o zmartwychwstaniu Chrystusa i podkreśla historyczne elementy tej ewangelii.

Ks. Teofil Chodźdło, *Karagasi-Tofałary. Monografia etnograficzna ze szczególnym uwzględnieniem religii* (ss. 211 + 4 tablice + 1 mapa) ¹²⁶.

Monografia ta stanowi syntetyczne ujęcie wiadomości o tym szczepie oparte na ogłoszonych źródłach, których już nie uzupełnią, jak można przypuszczać, nowe badania terenowe, gdyż ten nieliczny szczep żyje dzisiaj w przeobrażonych warunkach bytu. Autor omawia krytycznie w rozdziale pierwszym wszystkie źródła, w drugim zaś właściwości geograficzną obszar zamieszkałego przez ten szczep, w trzecim ich kulturę materialną, a w czwartym kulturę społeczną. Wierzenia religijne i ślady szamanizmu stanowią treść rozdziału piątego, w którym autor wyjaśnia, że czysta religia tego szczepu jest niemożliwa do odtworzenia, gdyż spotyka się u nich bardzo różne nawarstwienia religijne: lamaistyczne, irańskie, tureckie, a także chrześcijańskie. Rozdział szósty poświęcony został wiedzy i sztuce. W siódmym natomiast, dając ogólne ujęcie wyników swych badań, wyodrębnia poszczególne nawarstwienia kulturowe.

Ks. Czesław Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego* (ss. LVII + 387) ¹²⁷.

Tematem pracy są poglądy Leona Wielkiego na chrześcijański sens historii. Autor wy dobył z pism Leona i omówił krytycznie te poglądy jako reprezentatywne dla rzymskiej inteligencji chrześcijańskiej V w., a także dla pewnego typu późniejszej umysłowości zachodniochrześcijańskiej. Zajął się on kolejno uzasadnieniem tematu i ustaleniem autentyczności pism Leona, jego epistemologią teologiczno-historyczną, interpretacją współczesności, badaniem czynników historiotwórczych, wyobrażeniami czasu historycznego, szukaniem nadprzyrodzonej zasady porządku, teologicznym pojęciem posłannictwa Rzymu, walorem doczesności i koncepcją chrześcijańskiego społeczeństwa.

Omówiona w zarysie historia sekcji teologii fundamentalnej za okres 50-lecia nie daje jeszcze pełnego wglądu w prace sekcji, pozwala jednak poznać przebytą drogę i wraz z całym Uniwersytetem zbilansować jego dorobek.

¹²⁶ Praca ta została opublikowana — zob.: Teofil Chodźdło, *Karagasi-Tofałary*, „Lud”, 46 (1960) 9—134; 668—671; 681—684.

¹²⁷ Pracę opublikował autor w swej istotnej części — zob.: Cz. Bartnik, *Wcielenie jako podstawa teologii historii u Leona Wielkiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 7 (1960), z. 4, s. 21—51; tenże, *Personalistyczna teologia historii*, [W:] *Pod tchnieniem Ducha Świętego*, Poznań 1964, s. 283—298. Praca ta została również włączona do planu wydawniczego Wydawnictwa Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu.